

Notat 2007–8

Inn på tunet
Nasjonal og regional organisering
Gardbrukerens økonomi og erfaring

Kristin Stokke
Siv Karin Paulsen Rye

Tittel	Inn på tunet. Nasjonal og regional organisering. Gårdbrukerens økonomi og erfaring
Forfattere	Kristin Stokke og Siv Karin Paulsen Rye
Prosjekt	Spesialundersøkelser: Inn på tunet (D525)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2007
Antall sider	50
ISBN	978-82-7077-681-8
ISSN	0805-9691
Emneord	Inn på tunet, grønn omsorg, tilleggsnæring, faglig møtearena, grønn tjenesteyting

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjett-nemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruks- og matdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Inn på tunet-næringa tar gårdens ressurser og lokaler i bruk for å gi tilrettelagte tilbud til enkeltmennesker eller grupper. Gjennom Inn på tunet kan landbrukets ressurser blant annet bidra til å løse noen av samfunnets helse- og omsorgsutfordringer.

Inn på tunet er en ny næringsaktivitet på gårdsbruk og et politisk satsingsområde. Det finnes relativt lite utredning om denne typen landbruksbasert aktivitet. Det er bl.a. behov for å kartlegge ulike aspekter ved tjenesten som grunnlag for hensiktsmessige rammebetingelser. Det er mange aktører som er involvert over hele landet. Økt kunnskap om tjenesten vil kunne komme både politikere og forvaltning både på nasjonalt, fylkeskommunalt og kommunalt nivå, tjenestetilbydere og -brukere til nytte.

I dette prosjektet har vi intervjuet gårdbrukere som tilbyr Inn på tunet-tjenester og vi har analysert økonomien i og organiseringen av Inn på tunet-aktiviteten på gårdsnivået. Vi har også sett på organisering og omfang av Inn på tunet-tjenester på fylkes- og nasjonalt nivå.

Vi takker de åtte gårdbrukerne som har stilt regnskapet sitt til vår disposisjon, og som velvillig har svart på spørsmål. Takk også til medarbeidere ved Fylkesmannens Landbruksavdeling i alle fylker som har svart på spørsmål om Inn på tunet. Kristin Stokke og Siv Karin Paulsen Rye har utført prosjektet og skrevet notatet. Asbjørn Veidal har vært kvalitetssikrer i prosjektet. Erland Kjesbu og Heidi Knutsen har lest notatet og kommet med nyttige innspill. Anne Bente Ellevold har klargjort notatet for trykking.

Oslo, juni 2007

Ivar Pettersen

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	3
1.1 Forklaring og begrepsbruk	3
1.1.1 Hva er Inn på tunet?.....	3
1.1.2 Inn på tunet og tilgrensende begrep	4
1.2 Kort om behovet for Inn på tunet.....	5
1.3 Formål og avgrensning av undersøkelsen	5
1.4 Disposisjon.....	5
2 TIDLIGERE UNDERSØKELSER.....	7
3 METODE.....	11
3.1 Telefonintervju	12
3.2 Case-studie og spørreskjema til gårdbrukerne	12
3.3 Økonomiske beregninger	12
4 OMFANG OG ORGANISERING	15
4.1 Nasjonal organisering.....	15
4.2 Erfaringer fra fylkene	16
4.3 Fylkesvis omfang	18
5 ØKONOMISK RESULTAT.....	21
5.1 Beskrivelse av case-brukene	21
5.2 Resultater fra spørreundersøkelse til gårdbrukerne.....	24
5.2.1 Bakgrunnsvariabler	24
5.2.2 Motiver for å starte med Inn på tunet.....	25
5.2.3 Planer for framtida	25
5.2.4 Erfaringer fra etablering, drift og utvikling av inn på tunet.....	26
5.2.5 Faktorer som påvirker at en starter med Inn på tunet	26
5.2.6 Faktorer som er viktige for å oppnå suksess med Inn på tunet.....	27
5.3 Noen erfaringer med regnskapsundersøkelsen.....	28
5.4 Økonomiske beregninger	28
5.5 To av brukene fulgt over to år.....	30
6 DISKUSJON OG KONKLUSJON	33
6.1 Telefonundersøkelse til Fylkesmennene	33
6.2 Spørreundersøkelse til gårdbrukerne.....	34
6.3 Økonomiske beregninger	35
7 VIDERE ARBEID	39
REFERANSER.....	41
VEDLEGG	43

Sammendrag

Inn på tunet er tilrettelagte tilbud på gårdsbruk, rettet mot enkeltmennesker og/eller grupper. Målsettingen med Inn på tunet er primært å bidra positivt til helse, utvikling og trivsel for den enkelte bruker. Tilbudene bygger på samarbeid med oppvekst-, utdannings-, helse- eller sosialsektoren, og omfatter aktiviteter som bygger på både gårdens og bondens ressurser. Gårdbrukeren er direkte involvert i tilbudet, enten som leder eller i en assisterende rolle.

Gårdsmiljøet åpner for mange muligheter for aktiviteter, der stell av dyr og planter, drift av skogen og pleie av kulturlandskapet, vedlikehold av maskiner og bygningsmasse utgjør aktivitetsgrunnlaget. Men det er også en rekke muligheter som ikke nødvendigvis har noe direkte med gårdsdriften å gjøre. Det kan være aktiviteter som snekring, husflid, baking og produksjon av ulike produkter - for eksempel ved.

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) har undersøkt Inn på tunet (IPT) gjennom en telefonundersøkelse og økonomiundersøkelse blant tjenesteytere. Telefonundersøkelsen hentet erfaringer fra alle fylker, hvor vi tok for oss omfang og daglig drift av IPT fra Fylkesmannens Landbruksavdeling (FMLA) sin side. Økonomiundersøkelsen av IPT-aktiviteten omfattet åtte gårdsbruk for regnskapsåret 2005. Her kartla vi inntekter, kostnader, investeringer og arbeidsforbruk i forbindelse med IPT. Gårdene ble plukket ut i Møre og Romsdal, Sør- og Nord-Trøndelag. Seks av gårdsbrukene ble i tillegg intervjuet om IPT-aktiviteten. Intervjuene omfattet motiver for oppstart, erfaringer fra etablering og drift, og gårdbrukerens egen vurdering av aktiviteten. Gårdene vi har undersøkt har tilbud rettet både mot skole/utdanning og mot psykisk helse.

Telefonundersøkelsen til FMLA viste at arbeidet med Inn på tunet har ulik prioritet og er ulikt organisert i fylkene. I flere fylker har en medarbeider hos FMLA en fast stillingsandel satt av til IPT, mens andre fylker ikke har avsatt tid spesielt til arbeid med IPT. Vi fant også at IPT-ansvarlig gjennomgående oppfatter kommunene som en brems for etableringen av tilbud. Kommunene er den største kjøpergruppen av IPT-tjenester, og i mange fylker er innsatsen til den IPT-ansvarlige rettet mot kommunene for å bevisstgjøre dem og øke deres kompetanse om dette tilbudet. Telefonundersøkelsen viste også at enkelte fylker benytter bygdeutviklingsmidler til å støtte kommunenes arbeid med IPT i en startfase. Kommunene skal da bruke midlene til å øke egen kompetanse om Inn på tunet, kartlegge muligheter for bruk av slike tjenester, i tillegg til å forankre IPT i egne planer.

FMLA opplever at de av og til har en vanskelig posisjon overfor kommunene. Dette fordi kommunene kan oppfatte FMLA som talerør for landbruket og at FMLA dermed kun ser på gårdbrukerens muligheter innenfor IPT, uten å vurdere effekten for brukerne av tilbudet.

Telefonundersøkelsen viste også at fylkene har svært ulik erfaring med formelt nettverk/ interesseorganisasjon for gårdbrukere som tilbyr IPT-tjenester. Et nettverk som skal fungere godt krever engasjerte deltakere som er villige til å bruke tid og energi på det. Fylkene jobber med dette på ulike måter, og det er ingen overordnet organisering på nasjonalt plan. Vår undersøkelse viste at det på landsbasis er om lag 655 gårdsbruk som tilbyr IPT-tjenester, noe som stemmer bra med Norsk senter for bygdeforskning sin undersøkelse i 2004. De fant omkring 600 gårder med et slikt tilbud.

De fleste gårdbrukerne oppgir at hovedgrunnen til at de startet med IPT var deres egen interesse, i tillegg til at de ønsket å utnytte gårdens ressurser bedre. En annen motivasjon er at det blir i tillegg mer sosialt liv på gården og at gårdbrukerne får spredt et

positivt inntrykk av landbruket. To av gårdbrukerne ønsket å utvide IPT-aktiviteten i forhold til dagens nivå. For å oppnå suksess med IPT, mener de fleste at det er egenskaper ved den som driver virksomheten, som er det viktigste.

Flere av gårdbrukerne hadde opplevd kommunen som en hindring når det gjaldt etablering, drift og utvikling av IPT-tilbudet. Enkelte måtte bruke mye tid på å gjøre IPT kjent for kommunen, etter som kommunens forhåndskunnskaper i mange tilfeller var mangelfulle. De fleste erfarte at enkeltpersoner i kommunen etter hvert ble positivt innstilt til IPT, men vanskelighetene oppsto på nytt når det kom til budsjett, avtaleinngåelse og betaling. Stramme budsjetter og pengemangel ble derfor en ny hindring å overvinne. De fleste gårdbrukerne savnet langsiktige avtaler med kommunen, noe som var ønskelig for å ha trygghet om framtidig inntekt. Gode kontrakter og langsiktige avtaler er viktig for å sikre forutsigbarhet og god økonomi for gårdbrukeren.

IPT krever i mange tilfeller at gårdbrukeren foretar større investeringer, noe som vil være risikabelt dersom avtalene er for kortsiktige. Gårdbrukerne i undersøkelsen hadde organisert IPT-virksomheten på ulike måter. Noen er fast ansatt i kommunen, og får dermed ordinær lønn, mens andre får betalt per person eller per dag de har brukere på gården. De fleste får i tillegg dekket kostnader de har i forbindelse med IPT-aktiviteten, enten mot kvittering, eller de får et visst beløp per år/besøk/elev.

Ved regnskapsgjennomgangen beregnet vi familiens arbeidsfortjeneste per time. Først beregnet vi driftsoverskuddet i IPT som skal gi avkastning til både investert kapital i IPT og i jordbruket.

Alle brukene etablerte IPT-aktiviteten i tidsrommet 1999 til 2003, og gårdbrukerne var på undersøkelsestidspunktet fra 34 til 59 år gamle. På fire av gårdene var hovedproduksjonen i jordbruket melkeproduksjon, mens én av gårdene ikke hadde noen jordbruksaktivitet av betydning. På de øvrige brukene var det ammekyr, grasproduksjon, og sau. På fem av brukene vi undersøkte var begge ektefeller aktivt med i IPT, mens det på to andre kun var den ene av ektefellene som var involvert. På ett bruk bodde det kun én voksen person. Tre av brukene hadde kun IPT, jordbruket og/eller skogen som inntektskilde, mens på de øvrige brukene hadde én eller begge av ektefellene noe lønnsinntekt i tillegg.

Vi undersøkte ikke økonomien i den øvrige næringsaktiviteten på gårdsbruket, men koblingen mellom landbruksvirksomhet og Inn på tunet-aktiviteten er en forutsetning for Inn på tunet. Omsetningen i IPT på de åtte brukene varierte fra kroner 111 000 til kroner 1 421 000, mens familiens arbeidsinnsats varierte fra 599 til 3 500 timer per bruk. Vi fant at familiens arbeidsfortjeneste i IPT varierte fra kroner 5 til 296 kroner per time, med et gjennomsnitt for alle bruk på 117 kroner per time. Sammenligner vi med jordbruket, viste NILF sine driftsgranskinger for 2005 at familiens arbeidsfortjeneste i gjennomsnitt for 928 bruk var 76 kroner per time. Selv om vår undersøkelse tyder på at IPT gir en høyere timebetaling enn det tradisjonelle jordbruket, vil vi presisere at IPT er avhengig av at det foregår jordbruksaktivitet på eiendommen og at IPT må betraktes som et supplement til jordbruksdrifta.

Både gårdbrukere og IPT-ansvarlige hos FMLA mente at mye av informasjonsarbeidet framover må rettes mot kommunene. Denne påvirkningen bør utøves både mot politikere som har besluttende myndighet, og mot enhetsledere og fagpersoner i ulike sektorer. Fagpersoner innen arbeidsformidling, helse, oppvekst og utdanning som ser verdien av IPT, vil kanskje ha større gjennomslagskraft overfor sentrale beslutningsmyndigheter i kommunen, enn det FMLA har. For at fylkene skal ha kontinuitet i arbeidet og framgang innen IPT, mener vi det er en fordel at den ansvarlige hos FMLA får avsatt tid til å jobbe med IPT. For gårdbrukere som tilbyr IPT-tjenester tror vi det vil være en fordel om det opprettes en nasjonal interesseorganisasjon. Dette kan gi et kvalitetsstempel på tilbudet, og også gi gårdbrukeren økt tilhørighet til et fellesskap, i tillegg til å være en arena for å dele erfaringer og hente informasjon.

1 Innledning

I landbrukspolitikken har det de seinere årene blitt lagt vekt på å stimulere til ny næringsvirksomhet basert på landbruksressursene. Landbruks- og matdepartementet la i februar 2007 fram en ny nasjonal strategi for næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket, der målet er å skape nye arbeidsplasser i bygde-Norge og styrke de eksisterende (LMD,2007). Hovedmålet for Regjeringens landbrukspolitikk er i følge St.prp. nr. 1 (2006-2007): «Ein landbruks- og matpolitikk som held ved lag eit levande landbruk over heile landet. Politikken skal gi grunnlag for auka verdiskaping og livskvalitet basert på ei berekraftig forvaltning av landbruket og bygdene sine ressursar». Videre står det i St.prp nr. 1: «For å halde oppe busetjinga og næringslivet i bygdene er det viktig at ein stimulerer til å ta i bruk heile gardens ressursar. Regjeringa legg derfor opp til ei auka satsing på Inn på tunet, grønt reiseliv, skog og bioenergi og økologisk jordbruk».

Inn på tunet (IPT) er en aktivitet i sterk vekst, og har gitt et ekstra inntektsgrunnlag på mange gårdsbruk. Samtidig som det gir gårdbrukerne et utvidet næringsgrunnlag og en ny inntjeningsmulighet, dekker det også flere av samfunnets behov for tilrettelagte skole- og arbeidsplasser. Gårdbrukeren som driver tilbudet kaller vi i dette notatet både gårdbruker og tilbyder, mens de som benytter seg av tilbudet på gården omtales som brukere. Brukerne er både skoleelever, psykiatriske pasienter og alle andre som benytter seg av IPT-tilbud.

1.1 Forklaring og begrepsbruk

1.1.1 Hva er Inn på tunet?

Inn på tunet er tilrettelagte tilbud på gårdsbruk, rettet mot enkeltmennesker og/eller grupper. Målsettingen med Inn på tunet er primært å bidra positivt til helse, utvikling og trivsel for den enkelte bruker. Tilbudene bygger på samarbeid med oppvekst-, utdannings-, helse- eller sosialsektoren, og omfatter aktiviteter som bygger på både gårdens og bondens ressurser. Gårdbrukeren er direkte involvert i tilbudet, enten som leder eller i en assisterende rolle.

Gårdsmiljøet åpner for mange muligheter for aktiviteter, der stell av dyr og planter, drift av skogen og pleie av kulturlandskapet, vedlikehold av maskiner og bygningsmasse utgjør aktivitetsgrunnlaget. Men det er også en rekke muligheter som ikke nødvendigvis har noe direkte med gårdsdriften å gjøre. Det kan være aktiviteter som snekring, husflid, baking og produksjon av ulike produkter - for eksempel ved.

Inn på tunet innebærer sysselsetting og næringsutvikling for gårdbrukeren, og gårdens ressurser er med på å dekke samfunnets behov for tilrettelagte skole- og arbeidsplasser for barn, unge og voksne. Dette kan være et utdanningstilbud knyttet til skolen eller aktivitets- og arbeidstreningstilbud gjennom helse- og omsorgstjenesten. Tilbudene kan være enkeltstående besøk, men ofte er det timebaserte dagtilbud som går gjennom hele året. Ved avlastnings-, helge- og ferietilbud er det lagt opp til overnatting på gården. Det er også gårder som har botilbud.

Tilbudene baserer seg i hovedsak på et samarbeidsforhold mellom gårdbruker og kommunen eller andre offentlige instanser. De fleste tilbud er knyttet til den kommunen hvor gårdsbruket ligger, men det kan også være på tvers av kommunegrensene og tilbud som krever lengre reisevei. Det er ofte kommunen eller institusjoner som står som faglig ansvarlig, mens kvalitetssikringen og øvrige rammer av tilbudet skal være regulert i en samarbeidsavtale.

1.1.2 Inn på tunet og tilgrensende begrep

«Inn på tunet» – ble utviklet og tatt i bruk som begrep og logo av «Nasjonalt prosjekt for Inn på tunet» i 2001. Dette var et nasjonalt prosjekt for bruk av gården som ressurs for opplærings-, helse- og sosialsektoren som ble startet 1.3.2000, og avsluttet 31.12.2002. Prosjektet ble finansiert av Kommunal- og regionaldepartementet og av daværende Sosial- og helsedepartementet. Prosjekteierne var fylkesmennene i Hedmark, Hordaland, Rogaland, Vestfold og Østfold, og disse hadde ansvar for å opprette en styringsgruppe. Bakgrunnen for det nye begrepet var behovet for en felles betegnelse for det mangfold av tilbud som fantes for ulike brukergrupper og i samarbeid med ulike etater. «Tunet» er også et positivt symbol, og et konkret samlingssted og utgangspunkt/arena for ulike aktiviteter.

Begrepet Inn på tunet er ment å avløse den tidligere brukte benevnelsen «grønn omsorg». Inn på tunet favner videre enn «grønn omsorg», men begrepene benyttes fortsatt i enkelte områder om hverandre. I Nord-Trøndelag har Ressurscenteret Staup utviklet et samarbeid mellom gårder og grunnskoler. Det er et pilotprosjekt som kalles «Gården som pedagogisk ressurs, GSPR». Her arrangeres det kurs med varighet på ett år, hvor gårdbrukere og lærere møter i par. Tilbudene som etableres som følge av dette kalles også GSPR.

Det unike med IPT-tilbud er at det forener gårdens ressurser med samfunnets behov for omgivelser hvor blant annet opplæring og arbeidstrening skal foregå. Gården tilbyr praktisk læring for barn, og meningsfylte aktiviteter for mennesker som av ulike årsaker har behov for en tilrettelagt hverdag. Brukeren opplever mestring og læring gjennom praktiske og sansefylte opplevelser. For alt dette er tunet og gården et utmerket utgangspunkt. I tillegg er bruk av gården som undervisningsarena en god mulighet for landbruksnæringa til å spre kunnskap om norsk landbruk.

Oppsummert kan vi si at Inn på tunet bidrar til en vinn-vinn-situasjon, etter som målsettingen med IPT er:

- Økt inntjening og sysselsetting for bonden og bygdesamfunnet
- Et alternativt tilbud for storsamfunnet som kjøper av tjenesten
- Et godt tilbud til brukerne av tjenesten

1.2 Kort om behovet for Inn på tunet

Landbruks- og matdepartementet har samlet en del faktainformasjon i forbindelse med behovet for Inn på tunet, hentet fra andre departementer (LMD, 2006):

- I 2004 ble 40 000 barn og unge behandlet for psykiske lidelser.
- Per 31. august 2004 stod over 3 600 barn og unge på venteliste for utredning og behandling i psykisk helsevern for barn og unge.
- I Norge er det i dag om lag 65 000 personer med diagnosen demens, og det regnes med at om lag 250 000 personer – både syke og pårørende – er berørt av sykdommen.
- I 2030 vil mer enn 100 000 personer ha en form for demenssykdom og antallet vil stige til nesten 170 000 i 2050.
- Hver femte person i yrkesaktiv alder i Norge står utenfor arbeidslivet, og mottar sykepenger, rehabiliterings- og attføringspenger, uføreytelser, dagpenger og/eller økonomisk sosialhjelp.
- Arbeids- og integreringsdepartementet mener det er en betydelig utfordring knyttet til målsettingen om å tilbakeføre flere til arbeidslivet slik at tilgangen til uføretrygd kan reduseres.

1.3 Formal og avgrensning av undersøkelsen

Denne undersøkelsen er å anse som et forprosjekt til videre arbeid innen området. Vårt analysenivå for undersøkelsen er tilbyderne av tjenesten. Det er hovedsakelig tilbyderne økonomiske resultat av Inn på tunet som vil bli analysert, men også organiseringen av tjenesten, motiver for oppstart og tilbydernes vurdering av egen aktivitet og den støtte de eventuelt har hatt underveis, er inkludert i undersøkelsen. Vi vurderer ikke den øvrige næringsaktiviteten som er på gårdsbruket, men koblingen mellom jordbruksvirksomhet og IPT-aktiviteten er en forutsetning for Inn på tunet og er derfor likevel relevant. I tillegg har vi innhentet erfaringer fra alle fylker, om omfang og daglig drift av IPT fra Fylkesmannens landbruksavdeling sin side. Brukerne av tjenesten og deres oppfatning er ikke tatt med i denne undersøkelsen.

Denne undersøkelsen gir svar på følgende problemstillinger:

«Hvilket omfang er det på Inn på tunet-tilbudet i Norge, og hvordan arbeider de ulike fylkene med det?»

«Hvilke erfaringer og tanker har gårdbrukerne gjort seg i forbindelse med oppstarten og driften av Inn på tunet-tilbudet på gården sin»

«Hvordan er gårdbrukerens økonomi i Inn på tunet-tilbud sammenlignet med tradisjonelt jordbruk forøvrig/generelt?»

1.4 Disposisjon

Notatet har følgende struktur: Kapittel 2 beskriver utviklingen av Inn på tunet-tjenesten og andre undersøkelser som er gjort på dette området i Norge. Kapittel 3 beskriver de metodene vi har brukt i undersøkelsene. Kapittel 4 gir en oversikt over nasjonal og fylkesvis omfang av tjenesten, mens resultatene fra undersøkelsene av tilbyderne er beskrevet og diskutert i kapittel 5. Til sist konkluderes resultatene i kapittel 6, hvor også resultatenes implikasjoner for aktørene og anbefalinger for videre studier av Inn på tunet blir gitt.

2 Tidligere undersøkelser

I dette kapitlet vil vi presentere noen tidligere undersøkelser om Inn på tunet. Det er gjort enkelte undersøkelser av Inn på tunet fra ulike synsvinkler, men lite innenfor økonomi på bruksnivå

Høgskolen i Nord-Trøndelag har undersøkt og evaluert prosjektet «Gården som pedagogisk ressurs» (GSPR) i tre faser. Den første evalueringsrapporten «Læring gir næring – næring gir læring?» (Verstad og Nergård, 2004) tar for seg prosjektet GSPR gjennom prosjektperioden 2002 – 2004. Dette er en dokumentasjon og evaluering av prosjektets første fase, og rapporten er i første rekke avgrenset til å ta for seg delmålene i pedagogiske og næringsmessige perspektiv. Bygde- og kommuneperspektivet blir i denne rapporten bare behandlet som ringvirkninger. De konkluderer med at målsettingene om læring for elevene, næringsutvikling for bøndene og nettverk for lærerne i stor grad er innfridd i prosjektperioden. Både skoler og bønder sier seg godt fornøyd. Likevel er det forbedringsmuligheter. utfordringene omfatter blant annet fastere forankring i kommunene, spredning av kompetanse blant lærerne og avtaleverk mellom skole og gårdbruker. Langsiktighet i prioriteringen av økonomiske ressurser til GSPR er helt avgjørende for videre framdrift. Lærerne etterlyser også en fastere forankring av prosjektet i kommuneøkonomien og prioritering i forhold til andre aktiviteter.

Andre fase i denne undersøkelsen fikk tittelen «Først læring – så næring», her var fokuset nyskaping, akseptering og spredning (Verstad og Nergård, 2005). Det poengteres at bruk av gården som pedagogisk ressurs må finne sin form innenfor skoleverket, før det kan bli en lønnsom næring for landbruket. Gården fungerer bra som skole, men det ligger fortsatt et potensial i å øke læringen gjennom bedre for- og etterarbeid knyttet til gårdsoppholdene. Skal gården bli en varig og utbredt pedagogisk ressurs må det penger og kompetanse til. Det gjør noe positivt med elevene å bruke naturen og gårdsbruket som skole, men her er det både økonomiske og pedagogiske utfordringer. Skoleøkonomien er generelt trang og det kreves entusiasme for å prioritere nye tiltak. Funnene tyder på at dette er en vinn-vinn situasjon, i og med at skolen blir mer spennende og mangfoldig, aktørene i landbruksnæringa tjener penger og elevene får positive læringsopplevelser. Dessuten gir det elevene en sterkere identitet i forhold til lokalsamfunnet og en bredere voksenkontakt. Ett funn i rapporten er at alle synes å ha blitt mer positive til tiltaket siden første fase: skolen er mer bevisst effektene, bøndene ser potensialet og elevene og

foreldrene jubler. Analysene baserer seg på data fra en spørreskjemaundersøkelse blant totalt 54 bønder og lærere som har deltatt i prosjektet, i tillegg til intervju av prosjektleder for pilotprosjektet i Nord-Trøndelag.

I evalueringsrapport nr. 3, «Kommunen – en «snublefot» eller tilrettelegger» er det sett på kommunen sin rolle i seks utvalgte kommuner i Nord-Trøndelag (Hovdal, Nergård og Verstad, 2006). Det er undersøkt hvilke forhold innenfor det økonomiske, administrative og politiske nivået i kommunen som ser ut til å være viktig for at GSPR blir en del av den ordinære aktiviteten i skolene. De fant at kommunal organisering i liten grad har betydning for om GSPR blir innarbeidet i skolen. Et viktig funn i undersøkelsen var at forankring i skole og hos gårdbruker var nødvendig, men ikke tilstrekkelig. I tillegg må det skapes forutsigbarhet for begge parter, gjennom langsiktige avtaler som klargjør innhold og økonomi. Felles for alle kommuner var at det fantes «ildsjeler», og disse har vært viktige for å sette GSPR på dagsorden. Der GSPR har fått fotfeste og utviklet seg til noe varig, har ildsjelene vært dyktige på nettverksbygging.

I Vestfold er det foretatt flere undersøkelser omkring Grønn omsorg. Blant annet har Senter for Egenutvikling og LPG Rådgivning i 1998 utført en evaluering av prosjekter innen Grønn omsorg av på oppdrag fra FMLA (Gjønnes og Sørbrøden, 1998). Funnene her peker entydig i retning av at tilbudene bidrar til økt livskvalitet og sysselsetting for gårdbrukerne. 70 prosent av gårdbrukerne som deltok i undersøkelsen mente de hadde fått et bedre liv gjennom IPT-etableringen, mens 50 prosent mente det hadde ført til bedre tilpasning av familiens liv. I rapporten undersøkes 24 enkeltprosjekter med utgangspunkt i året 1996. Resultatene viser at prosjektene i gjennomsnitt sysselsatte 1,6 årsverk, og at gjennomsnittlig omsetning var på 405 600 kroner. Økonomisk resultat ble også undersøkt, her definert som resultat etter driftsutgifter (inkl lønn til andre) og faste kostnader (inkl avdrag og renteutgifter), men før gårdbrukeren har tatt ut lønn eller investert av overskuddet. 13 prosjekter oppgav resultat, og gjennomsnittet var på 190 000 kroner per prosjekt. Beregner man dette per eierårsverk, så ble resultatet 237 500 kroner per årsverk og prosjekt. De forsøkte også å vurdere IPT fra kjøperen sin side, og beregnet at kommuner og fylkeskommuner sparer 10–15 prosent på å satse på IPT i forhold til sammenlignbare tilbud. I evalueringen kommer det fram at en av nøkkelfaktorene for suksess er å ha gode og klare avtaler. En annen avgjørende faktor var personlige egenskaper hos tilbyder.

Norsk senter for bygdeforskning gjennomførte våren 2004, på oppdrag fra Norges Forskningsråd, en omfattende kartlegging av tilbydere av Inn på tunet (Fjeldavli og Meistad, 2004). De fant ut at omkring 600 gårder i landet tilbyr denne typen tjenester, og at disse totalt tilbyr 800–900 ulike tilbud. De vanligste tilbudene er; generell undervisning av skoleelever, tilbud innen barnevernet, innenfor psykiske lidelser, barn med adferdsvansker og eldre med begynnende demens. På 30 prosent av gårdene utgjør IPT inntil et halvt årsverk, og for nesten like mange utgjør slike tilbud mellom et halvt og ett årsverk. De største gårdene har opptil 11 årsverk innen IPT, og 58 prosent av tilbyderne forventer økt sysselsetting i framtida. Om lag halvparten av tilbyderne har bare ettårs kontrakter. De gårdbrukerne som er ansatt i kommunen, er gjerne lønnsmessig plassert som elevassistent eller miljøarbeider. De som ikke er ansatt i kommunen, fakturerer for tjenesten som selvstendig næringsdrivende. Det er en stor andel bønder med høyere utdanning innenfor denne næringa, hele 42 prosent har høyskole- eller universitetsutdanning. 61 prosent svarer at de har inntil 200 000 kroner i omsetning, mens 13 prosent har over kroner 500 000. Det var 58 prosent som oppgav at de hadde driftsoverskudd under kroner 100 000, mens 6 prosent hadde over kroner 500 000. Det er mange årsaker til at bønder starter IPT-virksomhet; mulighet for økt inntekt, sysselsette flere hjemme på gården, utnytte annen utdanning og kombinere dette med omsorg for egne barn. Denne undersøkelsen baserer seg på 327 ferdig utfylte spørreskjema.

Trendundersøkelse i landbruket gjennomført av Norsk senter for bygdeforskning våren 2004 tyder på at utbredelsen av IPT er større enn tidligere antatt. (Fjeldavli og Meistad 2004). Resultatene viser at om lag 1 500 gårdsbruk tilbyr velferdstjenester i en eller annen form, og dette er over dobbelt så mange som tidligere antatt. En av årsakene til den store økningen i utbredelse i forhold til den andre undersøkelsen fra Norsk senter for bygdeforskning, er at det ble spurt på ulik måte i de to undersøkelsene. I trendundersøkelsen var det gårdbrukeren selv som definerte hva han la i begrepet Inn på tunet/Grønn omsorg, og om han faktisk tilbyr slike tjenester. Mange gårdbrukere definerte kanskje fosterbarn og enkeltstående besøk av skoler og barnehager som en form for velferdstjeneste, noe som vanligvis ikke omfattes av Inn på tunet-begrepet. Undersøkelsen utført av Norsk senter for bygdeforskning som viste ca. 600 tilbydere, er basert på gårdbrukere som er registrert som velferdsprodusenter hos Fylkesmennene. Resultatene i trendundersøkelsen er derimot basert på en spørreundersøkelse blant 1 713 gårdbrukere. Av disse svarer 2,7 prosent at de tilbyr slike tjenester, noe som utgjør 1 500 bruk på landsbasis.

Våren 2005 gjennomførte Norsk senter for bygdeforskning og Norges Vel undersøkelsen «Du må så før du høster», på oppdrag fra Aetat (Meistad og Nyland, 2005). Undersøkelsen kartlegger arbeidsmarkedstiltak på gård for mennesker med psykiske lidelser. Her er fem konkrete tilbydere/ tiltak i ulike deler av landet kartlagt. Konklusjonen er at arbeidsmarkedstiltak på gård er en tiltaksform som egner seg både i tidlige avklaringsfaser og i forbindelse med mer langvarige attføringsprosesser. Rapporten peker på flere veier Aetat kan gå for å ta i bruk denne tiltaksformen i et større omfang.

3 Metode

NILFs Inn på tunet – prosjekt er gjennomført som case-studier av IPT-aktiviteten på åtte enkeltbruk, og hører inn under NILFs spesialgranskinger i driftsøkonomi. Formålet med slike spesialgranskinger er å skaffe til veie driftsøkonomiske data som brukes til forskning og utredning (FOU), i den årlige oppdateringen av «Handbok for driftsplanlegging», og ellers til undervisning, planlegging og rådgiving. Spesialgranskningene kan gå inn som forprosjekt til større prosjekter, og skal være et datamessig supplement til NILFs årlige driftsgranskinger. Aktuelle områder for spesialgranskningene er for eksempel nye produksjoner, spesielle driftsformer, ulike former for samdrifter eller andre produksjoner der en mangler økonomiske data.

Spesialgranskningen Inn på tunet startet høsten i 2005. Fylkesmannens landbruksavdeling (FMLA) i Sør-Trøndelag tok initiativet til prosjektet, og NILF står for gjennomføringen. FMLA kontaktet to tilbydere som var i gang med Inn på tunet som tilleggsnæring, og disse ble besøkt av NILF i november/desember 2005. Disse tilbyderne gikk inn på en avtale om et 3-årig prosjekt, hvor vi ser på økonomien i Inn på tunet – aktiviteten i årene 2004- 2006. Tilbyderne har også notert nøyaktig arbeidsforbruk i 2006.

Våren 2006 tok NILF initiativ til å utvide spesialgranskningen om Inn på tunet. Vi tok kontakt med FMLA i Møre og Romsdal, Sør- og Nord-Trøndelag, og fikk en oversikt over bruk som var i gang med IPT i de ulike fylkene. NILF tok deretter kontakt med seks bruk fordelt på de tre fylkene, og brukene ble besøkt og intervjuet i løpet av sommeren og høsten 2006 (intervjuskjema vedlegg 1). Regnskapene for 2005 ble innhentet og gjennomgått i ettertid. Inkludert de to brukene som også leverte regnskap for 2004, ble altså i alt åtte regnskap for 2005 undersøkt.

I denne undersøkelsen har vi benyttet flere ulike metoder. For å innhente informasjon fra Fylkesmennene foretok vi en telefonundersøkelse, mens vi dybdeintervjuet gårdbrukerne i tillegg til at de svarte på et fastlagt spørreskjema. Til sist foretok vi en regnskapsundersøkelse.

3.1 Telefonintervju

I løpet av 2006 ringte vi til Fylkesmannens landbruksavdeling i alle fylker. Vi ønsket både å få en oversikt over omfanget av IPT i det enkelte fylke, og å få et innblikk i hvordan det jobbes med IPT hos Fylkesmannen

Vi hadde på forhånd utformet en enkel intervjuguide (se vedlegg 1). Det var ikke lagt opp til at spørsmålene skulle besvares kronologisk, og telefonundersøkelsen ble gjennomført som en samtale. I tillegg til å notere svar på de forhåndsbestemte spørsmålene, noterte vi også andre aktuelle ting og forhold som kom fram i løpet av samtalen. Resultatene av telefonintervjuene er presentert i kapittel 4.2 og 4.3.

Det var ikke aktuelt med et fast spørreskjema etter som fylkene jobber svært ulikt med IPT, og vi ikke hadde full oversikt over alle varianter på forhånd. Manglende fasthet i spørsmålene gjorde dette arbeidet krevende for den som gjennomførte intervjuet. Intervjuobjektet snakket ofte om flere relevante tema på samme tid, og intervjuer fikk en større jobb med å strukturere svarene i etterkant. Det var imidlertid en fordel at det kun var to som gjennomførte telefonundersøkelsen, og at begge hadde vært med på utarbeidelsen av intervjuguiden på forhånd.

3.2 Case-studie og spørreskjema til gardbrukerne

Alle de 8 gårdbrukerne ble besøkt, og vi intervjuet dem da om IPT-aktiviteten. Vi snakket om arbeidsforbruk, om hvordan IPT-opplegget er, om deres erfaringer fra oppstarten og vi gikk gjennom og beregnet nødvendige investeringer som var foretatt i forbindelse med IPT. På dette viset dannet vi oss et veldig godt og detaljert bilde av hvordan IPT ble drevet på den enkelte gård.

De seks gårdbrukerne vi besøkte i 2006 svarte på et spørreskjema som vi gikk gjennom under besøket. Her tok vi opp temaer som bakgrunnsvariabler om gården, gårdbrukeren, familien, motiver for å starte med Inn på tunet, tanker og planer for framtida, erfaringer fra etablering, drift og utvikling av IPT, og viktige faktorer både i oppstarten og drifta av IPT. Skjemaet ligger som vedlegg 2. Her hadde vi ulike typer spørsmål, noen med fastbestemte svaralternativer, mens andre var åpne. På flere av spørsmålene skulle gårdbrukerne ta stilling til i hvilken grad de var enige i noen påstander. Resultatet av denne undersøkelsen er i kapittel 5.2.

Med et fastlagt spørreskjema sikret vi at alle svarte på de samme spørsmålene. Spørsmålene med fastbestemte svaralternativer var enkle å behandle etterpå, mens åpne spørsmål krevde mer etterarbeid. Fordelen med de åpne spørsmålene var at de fanget opp det spesielle på det enkelte gårdsbruk.

3.3 Økonomiske beregninger

Vi har undersøkt 8 regnskap, og kartlagt både inntekter, kostnader og investeringer i løpet av regnskapsåret 2005. Under oppgjøret av regnskapet benyttet vi samme data-verktøy som NILF bruker i «Driftsgranskinger i jord- og skogbruk». Da vi besøkte brukene, kartla vi alle tidligere investeringer de hadde foretatt for å kunne drive med IPT, samtidig som vi beregnet arbeidsforbruket.

I denne undersøkelsen har vi kun konsentrert oss om IPT-aktiviteten, og dermed utelatt all annen aktivitet, som for eksempel jord- og skogbruk, lønnsinntekter eller annen næringsaktivitet.

Vi kunne valgt ulike lønnsomhetsmål for å måle det økonomiske utbyttet av å drive med IPT, men har konsentrert oss om:

Familiens arbeidsfortjeneste, beregnet per time

Vårt regnestykke for økonomien i IPT har vært:

- Inntekter
- Kostnader
- = Resultat før avskrivninger
- Avskrivninger på investeringer i IPT
- = Driftsresultat IPT
- Kalkulert rente (3 % av verdien av eiendeler aktivert på IPT)
- Godtgjøring til jordbruket
- = Familiens arbeidsfortjeneste

Regnestykket over brukes også i NILFs årlige regnskapsundersøkelse Driftsgranskingene i jord- og skogbruk, med unntak av linja «Godtgjøring til jordbruket», som er spesiell for våre Inn på tunet-beregninger. Selve gården - det vil si bygningene, maskinene, tunet, eventuelle dyr osv en nødvendig forutsetning for å kunne tilby IPT- tjenesten. I teorien burde derfor IPT betalt leie til jordbruket for bruk av disse jordbrukseiendelene. Dette blir ikke gjort i regnskapene, for som gårdbrukerne sier: «Det er da her fra før!» Nettopp dette, dvs å utnytte eksisterende eiendeler på en ny og bedre måte, er noe av intensjonen for de som driver med IPT. Godtgjøringen til jordbruket skal dekke eventuell ekstra slitasje og vedlikehold på eiendelene som en følge av IPT, i tillegg til leie av hele gården. Den skal også dekke en eventuell reduksjon i jordbruksinntektene som følge av IPT, og diverse kostnader som ikke er tatt med i IPT- regnskapet men heller ført på jordbruket. Det varierer veldig hvor detaljert regnskapene er ført med tanke på å splitte kostnadene på henholdsvis IPT og jordbruk.

Det vil være svært vanskelig å beregne verdien på den delen av jordbrukskapitalen som benyttes til IPT eksakt. Beregningsmetoden vil også måtte variere fra gård til gård. I det enkelte case har vi snakket med gårdbrukeren om hvor stor en slik godtgjøring bør være. Veldig få har en formening om størrelsen på beløpet, men en av gårdbrukerne i undersøkelsen har regnet nøyaktig på det, og legger stor vekt på denne beregningen. Dette er et gårdsbruk med en melkekvote på knapt 100 000 liter, og det er noe korn i tillegg. Driftsbygningen er fra 1970 og er godt vedlikeholdt. Før gårdbrukeren startet med IPT, beregnet han at jordbruksdriften på gården bør ha 30 000 kroner per år i godtgjøring fra IPT. Ut fra beregningene til denne gårdbrukeren, samt delvis i samarbeid med de andre gårdbrukerne, har vi vurdert tilsvarende kostnad på de øvrige brukene. Vi tok utgangspunkt i 30 000 kroner på den gården som hadde beregnet det, og så vurderte vi de andre i forhold til dette. Godtgjøringen på de andre brukene har vi kommet frem til ved å vurdere jordbruket (både omtrentlig omsetning og eiendeler) på den enkelte gård i forhold til gården som var utgangspunktet for beregningene. Vi har i tillegg vurdert omfanget av IPT, og hvor mye IPT egentlig benytter gården. Det beløpet vi har brukt på den enkelte gård til avkastning på landbrukskapitalen kommer tydelig fram i tabell 5.6.

Det som da er igjen av beregnet arbeidsgodtgjørelse, er betaling til familiens arbeid. Deler vi dette beløpet på antall timer de har jobbet, finner vi fortjenesten per time. Et av case-brukene var organisert som et selskap hvor gårdbrukerparet var ansatt. Utbetalt lønn til gårdbrukene var derfor ført som ordinær lønnskostnad i regnskapet, noe som ikke er praksis i vanlige jordbruksregnskap. For å få sammenlignbare beregninger så vi bort fra lønnsutbetalingene til gårdbrukerne i dette regnskapet. I landbruket utbetales det ikke lønn til gårdbruker, men driftsresultatet skal dekke godtgjøring til eget arbeid og kapital.

Resultatene fra de åtte casene må brukes med forsiktighet, da det er en del usikkerhet rundt dem. Ulik føringspraksis i regnskapene og ulik vurdering fra gårdbrukerne har sannsynligvis påvirket resultatene. I NILF var vi kun to personer som arbeidet med regnskapene, og vi har gjennom hele prosessen diskutert løsninger for å få mest mulig lik behandling av tallmaterialet. Vi mener derfor vi har sikret en lik behandling av regnskapene uavhengig av saksbehandler.

4 Omfang og organisering

Våren 2006 gjennomførte vi en telefonundersøkelse, hvor vi intervjuet den IPT-ansvarlige ved Fylkesmannens landbruksavdeling (FMLA) i alle fylker. Resultatene fra denne telefonundersøkelsen presenteres i kapittel 4.2 og 4.3. Målet med denne undersøkelsen var å få oversikt over utbredelsen av Inn på tunet i de ulike fylkene, samtidig som vi fikk ett bedre innblikk i hvordan det jobbes med Inn på tunet hos Fylkesmennene. Først i dette kapitlet vil vi presentere litt om hvordan Inn på tunet er organisert nasjonalt.

4.1 Nasjonal organisering

Fylkesmannens landbruksavdeling er en sentral koordinator for IPT-aktiviteten i de fleste fylker, men det varierer hvordan fylkene organiserer seg og jobber med Inn på tunet. Internettsiden www.innpaatunet.no skal utgjøre et nasjonalt knutepunkt som skal formidle den regionale utviklingen innen IPT-området. Dette er en nettbasert nasjonal kompetanse- og nettverkstjeneste for Inn på tunet – aktører, som utvikles og drives av Det Kgl. Selskap for Norges Vel. Det er et gratis tilbud til fylkene om å få publisert informasjon på egne fylkesvis sider. Mange fylkesprosjekter bruker nettstedet aktivt i sitt veiledningsarbeid, både som kilde og referanse. Landbruks- og matdepartementet og Innovasjon Norge finansierer denne tjenesten i samarbeid med Utdannings- og forskningsdepartementet og Sosialdepartementet. Dette inngår i en tverrdepartemental satsing på utvikling av Inn på tunet tilbud. (www.innpaatunet.no)

Innovasjon Norge etablerte i september 2005 fem faglige møtearenaer som skal bidra til å løfte landbruket (Innovasjon Norge, 2006), og en av arenaene er Inn på tunet. Dette er blant annet en følge av at Landbruks- og matdepartementet (LMD) i sitt oppdragsbrev til Innovasjon Norge uttalte at «... Inn på tunet er et satsingsområde for regjeringen». Formålet med den faglige møtearenaen er å bidra til nærings- og forretningsutvikling gjennom verdikjeder og nettverk i Inn på tunet. Arenaen har en rådgivende funksjon, og eksempelvis kan den initiere utredninger, analyser, tiltaksplaner og utviklingsprosjekter. Nasjonal møtearena for IPT skal også i gang med et prosjekt om kvalitetssikring på nasjonalt plan. Tidligere er «Systematisk kvalitetsutvikling av Inn på tunet-tjenester»

beskrevet i et forprosjekt utført av Norges Bondelag og Norges Vel (Faglig møtearena Inn på tunet og Innovasjon Norge, 2007)

Arenaene skal gi innspill til Innovasjon Norges og LMD sine strategier, handlingsplaner og politikk for næringsutvikling. I denne arenaen sitter representanter fra tilbydere, kommuner, fylkesmenn, ulike departement, Norges Bondelag og Norges Vel. Det er LMD sin strategi for næringsutvikling, departementets oppdragsspesifikasjon til Innovasjon Norge og Innovasjon Norges strategier som danner de ytre rammene for møtearenaene.

At IPT er aktuelt vises også i Jordbruksforhandlingene 2006–2007. I avtaleteksten står det (LMD, 2006):

Faglig møtearena «Inn på tunet» utarbeider en nasjonal handlingsplan og forslag til nasjonale tiltak for «Inn på tunet». Arbeidet skal legges fram innen 01.01.07, og godkjennes av avtalepartene. Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet inviteres med i arenaen. Det øremerkes 2 mill. kroner av de sentrale BU-midlene til «Inn på tunet».

Den nasjonale handlingsplanen ble utarbeidet av faglig møtearena Inn på tunet og Innovasjon Norge, og lagt fram våren 2007. Formålet med handlingsplanen er å videreutvikle Inn på tunet som et tjenestetilbud til skole, helse og velferd, samt bidra til næringsutvikling i landbruket og således opprettholdelse av et levende landbruk og kulturlandskap. Handlingsplanen er delt opp i 5 innsatsområder:

- Etablering av samarbeid mellom gårdbruker og offentlig sektor
- Forskning og dokumentasjon
- Kvalitetssikring og kvalitetsutvikling
- Kompetanseutvikling
- Nettverk

For hvert innsatsområde er det en beskrivelse av dagens situasjon, en gjennomgang av utfordringer og forslag til konkrete tiltak.

4.2 Erfaringer fra fylkene

Gjennom telefonundersøkelsen blant Fylkesmennenes landbruksavdelinger (FMLA) ønsket vi å få klarhet i hvordan det jobbes med Inn på tunet i de ulike fylkene. Vi snakket med kontaktpersoner i alle fylker om deres opplevelser av og erfaringer med IPT. Her presenteres noen av resultatene som kom frem. Vi har sammenfattet svarene, men også tatt med enkelte spesielle uttalelser/erfaringer.

Organisering og arbeidsmetode

- Flere fylker har egne prosjekt for IPT innafor et begrensa område av fylket sitt eller bestemte kommuner. (For eksempel Hamarregionen, Glommaregionen, Hadeland, Gjøvik) Flere steder er det ansatt en ekstern prosjektleder her. Hensikten er å samle tilbyderne, men også å påvirke kjøpergruppa - slik at IPT tas inn i budsjetter og planer. Hos Fylkesmannen varierer det også hvordan IPT-ansvarlig jobber. Noen har IPT som et eget prosjekt, eller som en del (prosent) av arbeidet sitt. Andre fylker hadde oppnevnt en ansvarlig for IPT uten at det var avsatt tid spesielt til dette arbeidet. Oslo/ Akershus har til og med fått penger fra LMD (Landbruk Pluss-midler) for å drive prosjektet «Skole-Landbruk».

- FMLAs arbeid består mye i å arrangere fagmøter, studieturer, infomøter både mot bønder, men aller mest mot kommunene. De oppfatter sin oppgave som å være informasjonsspreder og kontaktorgan mellom tilbuds- og etterspørselssiden.
- Nesten alle trakk fram at det er kommunene som er «bremsen» i etableringen av IPT-tilbud, men at det er veldig personavhengig fra kommune til kommune. Mange FMLA'er jobber derfor bevisst med informasjon mot kommunene. FMLA opplever at de av og til har en vanskelig posisjon overfor kommunene, i og med at kommunene oppfatter FMLA som talerør for landbruket, med for lite tanke på brukerne av tilbudet. Flere FMLA'er ønsker at helsepersonell skal utøve påvirkning mot kommunene. Det er et stort nok antall interesserte bønder, og forankringen i jordbruket er som oftest god nok. Enkelte FMLA'er jobber derfor heller direkte mot helseavdelingen hos Fylkesmannen, og mot helse- og skolefolk forøvrig, for å bevisstgjøre disse på mulighetene med IPT.
- De aller fleste fylkene har forsøkt å få bøndene til å organisere seg i en interesseorganisasjon, men med varierende resultat. Der det ikke har blitt noen suksess, skyldes dette at det ble for mye administrasjon for bøndene. Uformelle nettverk og samlingsmøter fungerer bedre. Andre fylker skal prøve dette, mens ytterligere andre har nettverk som er velfungerende.
- I enkelte fylker eksisterer det en Nettverksbank, hvor alle småetablerere i fylket kan møtes - uavhengig av type etablering og om de har jord/gård eller ikke. Her sitter både Innovasjon Norge, Fylkesmannen og Fylkeskommunen. Dette er et diskusjonsforum med faste møter og samlinger, og bidrar også med litt lån til etablererne.
- FMLA i Hedmark arbeider med å få til et InterReg-prosjekt med blant annet landbruksorganisasjoner og kommuner på norsk og svensk side. Der skal de utveksle erfaringer fra IPT og det svenske «Grøne trappan», som er et tiltak rettet mot langtidsykemeldte, og er basert på ressurser i skogen.

Tilbydere

- FMLA'ene ser at IPT-tilbud dukker opp og forsvinner hele tiden. Dette skyldes at IPT kan være en aktivitet som det passer å drive med i begrensede/bestemte perioder av livet, for eksempel når barna er små. De ser ofte at dersom ekteskapet tar slutt, så forsvinner IPT også. Dette betyr at IPT er veldig personavhengig. I tillegg er det tilbydere som gir opp IPT-tiltaket på grunn av problemer med å få langsiktige avtaler og dermed problemer med økonomien.
- I enkelte fylker begynner småbruk/bruk uten landbruksdrift å tilby IPT-tjenester, noe som kommer litt på siden av det som er dagens definisjon av IPT. Disse tilbudene er ofte rettet mot det private markedet, som for eksempel mot skolefritidsordning.
- De fleste fylker har tilbud rettet både mot undervisning og helse, men de fleste tilbudene er rettet mot helse. Enkelte steder er demente som bor heime et nytt satsingsområde, mens andre fylker allerede har slike tilbud. Flere fylker nevner at det er mangel på tilbud rettet mot rusavhengighet.

Inntjening/finansiering

- Flere FMLA'er mente at kommunene har blitt mye mer bevisst IPT den siste tiden, men at pengemangel gjør det veldig uforutsigbart for gårdbrukerne, og også vanskelig å få avsatte midler. Men kommunenes innstilling varierer mye.
- Flere fylker bevilger litt bygdeutviklingsmidler til kommunene for at kommunene skal foreta en kartlegging og vurdering av Inn på tunet som alternativ til sine tjenester. Administrasjonen og politikere blir på denne måten godt kjent med Inn på tunet, de tilpasser det til sine oppgaver, og forankrer arbeidet inn i egne planer. Buskerud

er et eksempel her, hvor kommunene støttes med inntil kroner 50 000 til intern bevisstgjøring om IPT. I dag har én kommune gjennomført kartlegging, forankret og etablert nye tiltak, og seks andre kommuner jobber aktivt i prosessen med kartleggingen. Enkelte kommuner øremerker penger til kjøp av Inn på tunet- tjenester, fordi Inn på tunet ses på som et svært godt og lønnsomt alternativ til eksisterende tjenester.

- Enkelte FMLAer mente at mer av IPT må rettes mot det private markedet. Der er det som oftest mer penger og større betalingsvillighet.
- Enkelte fylker mener det er et problem at noen gårdbrukere underpriser tilbudene sine. De mener også at åpenhet rundt avtalene vil føre til mindre konkurranse mellom tilbyderne.

Kompetansebehov

- Flere fylker har i samarbeid med Bygdefolkets studieforbund eller Høyskole/universitet startet diverse kurs om IPT, disse er oftest rettet mot tilbyderne. Eksempler er kurs innen «Helse pluss skog», «IPT og utmarksaktiviteter/skog».
- Vi observerte et todelt syn på om bonden bør ha fagkunnskap om IPT-kundegruppa eller ikke. Enkelte mener det er en stor fordel at bonden har slik fagkunnskap, mens andre fremhever som en fordel nettopp at bonden er bonde. I siste tilfelle vil brukerne da kommer til en bonde, og ikke til en terapeut/psykolog eller annen fagperson som de møter nok av andre plasser.

4.3 Fylkesvis omfang

På landsbasis er det vekst i antall tilbud som er under etablering. Inn på tunet er å regne som et utviklingsområde som er lite kartlagt og analysert, og hvor mange aktører bidrar til et kontinuerlig utviklingsarbeid for best mulig tilbud. Samtidig ser en at svak kommuneøkonomi og kontrakter med kort varighet bidrar til at gode og veletablerte tilbud opplever en usikker framtid.

Inn på tunet-tilbud finnes nesten over hele landet. For å innhente oppdaterte tall over omfanget, spurte vi alle FMLA'ene om dette i telefonundersøkelsen. Tabell 4.1 viser resultatet av telefonundersøkelsen angående omfanget av IPT i det enkelte fylke, altså antall tilbydere i de ulike fylkene. Ca. tall er oppgitt av FMLA'ene.

Tabell 4.1 Omfang av Inn på tunet, 2006

Fylker	Antall tilbydere av Inn på tunet
Østfold	40
Akershus/Oslo	40
Hedmark	40
Oppland	50
Buskerud	50
Vestfold	30
Telemark	25
Aust-Agder	15
Vest-Agder	10
Rogaland	50
Hordaland	60
Sogn og Fjordane	50
Møre og Romsdal	25
Sør-Trøndelag	40
Nord-Trøndelag	35
Nordland	50
Troms	35
Finnmark	10
Hele landet	655

Tabell 4.1 er anslag gjort av kontaktpersonene i de ulike FMLA, svart direkte på telefonen da vi ringte. På landbasis viser dette at det finnes om lag 655 tilbydere av Inn på tunet-tjenester i 2006. I forhold til undersøkelsen til Norsk senter for bygdeforskning i 2004, viser dette at antall tilbydere stadig er økende på landsbasis. Vestfold regnes som et av pilotfylkene som startet med Inn på tunet, men nå ser det ut til at Hordaland har flest tilbud. Oppland, Buskerud, Rogaland, Sogn og Fjordane og Nordland har alle ca. 50 tilbud, mens Vest-Agder og Finnmark ser ut til å ha færrest tilbud. Fosterheimer og lignende avlastningstilbud har vi holdt utenfor her. I Buskerud er det en del tilbud hvor det offentlige ikke er involvert på kjøpersiden, der ca. 20 gårdsbruk har tilbud om bofellesskap/ privatpleie. Disse tilbudene er ikke med i tabell 4.1.

5 Økonomisk resultat

Vi vil i dette kapitlet først gi en kort beskrivelse av de åtte gårdsbrukene som er med i undersøkelsen vår. Av hensyn til anonymiteten, så nevnes ingen navn, og heller ikke hvilke bruk som hører til i hvilke fylker. På to bruk har vi også tall for 2004, og resultatene derfra blir presentert i tabell 5.7. Disse har ikke svart på spørreskjemaet som vi presenterer seinere i dette kapitlet. Til slutt viser vi de økonomiske beregningene for alle bruk i 2005.

5.1 Beskrivelse av case-brukene

Bruk 1:

Bruket er et tradisjonelt melkebruk, hvor begge ektefeller stort sett har sin inntekt fra bruket. De har egen gårdsskog, og dyrker også poteter og korn. Den ene er født og oppvokst på bruket og har alltid jobbet som gårdbruker. Ektefellen hadde annet lønnet arbeid fram til 2005. De har drevet bruket i nærmere 30 år, og sammen med neste generasjon planlegger de å bygge nytt fjøs for melkeproduksjon.

Inn på tunet-aktiviteten ble startet i 2001, og retter seg mot barn og unge. Tilbyderne tar imot elever fra en barneskole som ligger i gangavstand til bruket. Barneskolen har elever fra første til sjuende trinn, og hvert trinn er delt inn i tre grupper. Hver av disse gruppene besøker gården i gjennomsnitt tre ganger per år i løpet av årene på barneskolen. Ungene deltar i det vanlige arbeidet på gården, sånn som melking, potetopptaking, dyrestell og vedhogging.

I tillegg tar bruket også imot enkelte elever med spesielle behov, disse er på ungdomsskoletrinnet. De er på gården en dag per uke gjennom hele året. Tilbyderne har også avtaler med enkeltbrukere utenom dette. I alt er det ca. 2 000 besøkende innom gården i løpet av et år.

Bruk 2:

Bruket ble kjøpt på det åpne marked for ca. 20 år siden. Det var tidligere kornproduksjon, men nå er det kun gras, i tillegg til at det er mye skog tilknyttet bruket. Begge ek-

tefeller jobber på gården, og den ene har blant annet bakgrunn som miljøarbeider. Inn på tunet ble startet i 1999, og retter seg mot folk fra ca. 14 år og oppover. Dette er for eksempel mennesker som har psykiske problemer, har problemer på skolen, er utviklingshemmet, eller de har hatt problemer med narkotika eller kriminalitet.

Opplegget for den enkelte bruker varierer. Noen er på gården en dag per uke, og andre kan være opp til fire dager per uke. Hvor mange som kan være på gården samtidig varierer etter hvor tett oppfølging de trenger fra arbeidsledere. Det har vært opp til 21 brukere på gården samtidig. I 2005 var det 7 ansatte arbeidsledere på gården i ulike stillingsprosenter. Inn på tunet - aktiviteten er organisert som eget selskap.

Det er mange ulike «arbeidsstasjoner» på bruket, som for eksempel bilverksted, matlaging, vedproduksjon, snekring, keramikkverksted o.l. Det skal være mulig for alle å gjøre en aktivitet som de behersker og interesserer seg for.

Bruk 3:

Eieren på denne gården er ca. 50 år, og har drevet med Inn på tunet siden 2002. Eieren er utdannet vernepleier, og har tidligere jobbet i mange år innen helsevesenet. I en overgangsfase (i starten) jobbet vedkommende 50 prosent utenfor gårdsbruket samtidig som IPT-aktiviteten ble startet opp, men nå jobbes det kun med IPT på bruket. For 5 år siden ble det kjøpt en gård i nærheten av egen gård, og det er for det meste her IPT – aktiviteten drives, men hovedbruket, skogen og utmarka forøvrig benyttes også jevnlig til IPT. Jordbruksdrifta på gården er for tiden minimal, og jorda leies bort.

Inn på tunet - tilbudet er i dag retta mot både skole, barnevern og psykiatri.

*4 dager i uka kommer det elever fra ungdomsskolen. Det kan maksimalt komme 7 elever per dag, og i løpet av ei uke er ca. 16 elever innom. I starten var det 3 elever 3 dager i uka, men tilbudet har økt etter hvert. En lærer er med elevene hver dag, og 2 dager i uka kommer også en assistent.

* 1 ettermiddag i uka kommer det barn fra barnevernet. Da er det 3 barn i alderen 7–10 år som kommer, og er i 4 timer.

* 1 dag i uka er det psykiatriske pasienter som inntar gården. 3 pasienter og 1 veileder er da på bruket i 4 timer.

Bruk 4:

Denne gården er et tradisjonelt melkebruk, og begge ektefeller er med i IPT-aktiviteten. De er begge i 50-årene. Den ene er utdannet sykepleier med psykoterapeutisk rehabilitering som spesialområde, og vedkommende har hovedansvaret for IPT. Høsten 1999 startet de med IPT-tilbudet som er rettet mot psykiatriske pasienter – og oftest pasienter med alvorlige lidelser. De tilbyr et aktivitets- og arbeidstreningstilbud, der målet er å gi økt livskvalitet og bedre helse for de som deltar i tilbudet. De tar imot personer 4 timer per dag, 4 dager i uka. Det er minimum 4 personer som er der samtidig, men for det meste 5-6 stykker per dag. IPT-deltakerne disponerer en etasje av kårboligen, men de benytter også hele gården, som: uteareal, grønnsakshage, storfe, vedproduksjon, baking, båt på fjorden, stall med hest, og de går turer. Og det er dagsformen og lysten til den enkelte som avgjør hva de driver med. Fra og med 2006 har de ansatt en person som hjelper dem med IPT 1 dag i uka, i tillegg til at de av og til tar imot utplasserings elever.

Bruk 5:

Driverne på denne gården tok over eiendommen i 1999, og dreiv med melkekyr tom 2005. De er begge ca. 40 år gamle. På alt arealet dyrkes det gras. Inn på tunet - aktiviteten startet rundt juletider 2000, da en ansatt ved ungdomsskole kontaktet dem, med spørsmål om de kunne ta imot en elev med spesielle behov en dag i uka. Det ble en suksess, og omfanget har økt jevnt i tiden etterpå. De tar imot elever fra ungdomsskolen 5 hele dager i uka, og antallet elever varierer mellom 4 og 6.

Elevene holder til i en egen bygning ca. 100-meter fra gården. Her er det undervisning med egen lærer frem til lunsj, og etterpå er det fysisk aktivitet på gården, både faste og varierende oppgaver/ aktiviteter. Hele gården og tilhørende uteområder tas i bruk av elevene. I tillegg til storfe og sauer, så har de Shetlandsponnier, høner av mange slag, ender, gjess, griser, katter, geiter og kaniner. Av faste daglige oppgaver er blant annet den daglige runden til dyra. Da skal dyra både føres og ha tilsyn, bura reingjøres, og dyr som skal ut i frisk luft slippes ut. De øvrige aktivitetene tilpasses både årstid, vær, øvrige gjøremål på gården og pensum.

I tillegg til tilbudet til skoleelever er ekteparet engasjert innen barnevernet, der de er beredskapsheim, avlastningsheim og fosterheim for barn. Omfanget av denne aktiviteten varierer gjennom året, og også mellom år. Gården er også tilgjengelig og åpen for barnehager og andre organisasjoner, dersom de ønsker et gårdsbesøk med eller uten omvisning.

Bruk 6:

Ekteparet på denne gården er i 50-årene, og overtok gården i 1978. Alle barna er voksne og har flyttet hjemmefra. På gården driver de tradisjonell melkeproduksjon, og i jorda dyrkes det gras og litt korn. I 2002 startet de med Inn på tunet, hvor de har et dagtilbud til voksne personer med psykiske problemer. Det var gårdbrukerne selv som tok initiativet til oppstarten, og kommunen kjøper dagplassene. I starten tok de imot 1 person, men de utviklet raskt tilbudet til å omfatte 4 dagplasser. En av plassene kan imidlertid deles mellom to personer, slik at det totalt kan være 5 personer som benytter seg av tilbudet. Det er kun ekteparet selv som arbeider på gården og med Inn på tunet, i tillegg til at den ene har 50 prosent jobb utenom. Brukerne er på gården 4 timer per dag, 2–3 dager i uka. Det er litt fleksibelt hvilke dager de er der, men i løpet av året skal det være 108–132 dager. Hensikten med oppholdet er at brukerne skal få arbeidsaktivitet. De bruker hele gården som arena for aktivitet, men det sosiale rundt besøket er også veldig viktig. Når brukerne kommer, så spiser alle sammen lunsj. Deretter er det ulike aktiviteter, og til slutt en kaffekopp før de reiser. Aktivitetene tilpasses årstidene og øvrige gjøremål på gården, men først og fremst den enkeltes interesse, ferdighet og dagsform. På gården dyrker de ulike grønnsaker og har frukttrær. Brukerne stiller disse gjennom sesongen, i tillegg til at de blant annet snekrer, reparerer traktor og utstyr.

Bruk 7:

Dette gårdbrukerparet er i 30-åra, og jordbruksproduksjonen på bruket er ammeku, i tillegg til at de har en del skogareal. Den ene er hjemme på heltid med jordbruket og IPT, mens den andre er i full jobb utenom bruket. Inn på tunet - aktiviteten, som utgjør ca. 35 prosent stilling, startet i 2003, etter et samarbeid mellom bruker og skole. Tilbudet retter seg hovedsakelig mot unger i barneskolealder. Det er stort sett skoler som er i gang- eller sykkelavstand til bruket som benytter seg av tilbudet, men det er også elever som blir kjørt dit i buss fra skolen. Elevene er delt inn i grupper som hver er på bruket 2 timer om gangen. Aktivitetene de er med på varierer etter årstidene. Elevene er blant annet med på å sette poteter, de høster poteter og grønnsaker, lager mat av grønnsaker, stiller med dyra og gårdsarbeid generelt. I tillegg til ammekyrne har de også hest, kaniner, sauer, og høner.

Det er også barnehager som er innom bruket en gang i blant, det kan da være maks 30 unger per gruppe. De får f.eks. servert grøt når de kommer på bruket i førjulstiden. Det var svært små investeringer som ble foretatt før Inn på tunet kunne starte opp.

Bruk 8:

Denne gårdbrukeren er ca. 40 år, er utdannet adjunkt og driver et melkebruk med ca. 15 årskyr. Vedkommende hadde jobbet innen skoleverket i mange år, før det i 2000 ble startet med Inn på tunet. Tilbudet er rettet mot skoleelever, og da ungdomsskole. I 2005 var det 4 elever, og de var der 5 dager i uka. Elevene er på gården hele skoledagen, dvs. fra klokka 09.00 til 14.15. All aktivitet er veldig individuelt tilrettelagt, og omfatter både teori og praksis. Mestring, og dermed gi ungdommene tro på seg selv, er det sentrale med hele opplegget. Elevene er her 3–4 år, dvs. hele ungdomsskoletrinnet, i tillegg til at noen få er der siste år på barneskolen eller første år på videregående også.

Denne gårdbrukeren er fast ansatt i kommunen. I tillegg er det en nabo som hjelper til, og også denne bonden har blitt kommunalt ansatt. Etter 2005 er tilbudet utvidet til å omfatte flere elever, og planen framover er å ta inn enda flere. I 2006 er det 3 miljøarbeidere som jobber på gården hver dag, i tillegg til gårdbrukeren selv og/eller naboen.

På fem av brukene vi undersøkte var begge ektefeller involvert i IPT, mens det på to andre kun var den ene av ektefellene som dreiv med IPT. På ett bruk bodde det kun en voksen person. Tre av brukene hadde kun IPT, jordbruket og/eller skogen som inntektskilde, mens på de øvrige brukene hadde en eller begge av ektefellene noe lønnsinntekt i tillegg. Vi fant veldig varierende arbeidsforbruk på IPT på disse åtte brukene. Det minste arbeidsforbruket hadde ett ektepar som i sum jobbet ca. 33 prosent stilling, mens det var flere gårder der den ene jobber full stilling med IPT. På to av gårdene var det ingen jordbruksaktivitet, men begge disse hadde skogbruk. Alle de andre hadde et aktivt jordbruk.

Det er også ulike måter å organisere IPT-aktiviteten på. På to bruk var gårdbrukerne ansatt i kommunen, og fikk lønn som lærere. På fire bruk mottok gårdbrukeren betaling enten per time eller per person. Ett bruk får en fast sum per år fra kommunen for skoleelevene, i tillegg blir det betalt per bruker når det gjelder barnevern og psykiatriske pasienter. På ett bruk er IPT organisert som et eget selskap, hvor gårdbrukerne er ansatt.

I løpet av 2006 har vi fått kjennskap til at ett av de nevnte tilbudene har blitt lagt ned. De ble leie av å hele tiden måtte kjempe mot byråkrati og politikere, for å rettferdiggjøre den jobben de gjør, og for å få betalt det de krever. Kommunen er ikke villig til å betale det gårdbrukerparet mener de må ha, og heller ikke villig til å ta en mer langvarig avgjørelse på om de skal satse på tilbudet. Til slutt ble gårdbrukerparet lei av å hele tiden måtte kjempe for tilbudet sitt, og har i dag annet lønnet arbeid. Ett annet bruk opplever også stor usikkerhet om framtida. Alle ansatte har blitt oppsagt, men tilbudet lever fortsatt videre, og drives med at de tidligere ansatte leies inn på timebasis. Problemer med å få innbetaling fra kommunen og andre kjøperer, i tillegg til at det er umulig å få til langsiktige avtaler, har her medført at tilbudet lever i usikre tider.

5.2 Resultater fra spørreundersøkelse til gårdbrukerne

De seks gårdbrukerne vi besøkte i 2006 svarte på et spørreskjema som vi gikk gjennom under besøket. Vi vil her presentere svarene fra denne undersøkelsen. Det var stort sett den av ektefellene som var mest involvert i IPT-drifta som svarte.

5.2.1 Bakgrunnsvariabler

I tabell 5.1 presenterer vi gjennomsnittet av ulike bakgrunnsvariabler på brukene, samt høyeste og laveste verdi som er registrert. Hovedansvarlig for IPT på bruket er i gjennomsnitt 46 år i 2006, og har vært bonde i 18 år. Det er ganske stor variasjon mellom de enkelte brukene - den yngste i undersøkelsen er født i 1971, og den eldste i 1946. I gjennomsnitt har de hatt annen arbeidserfaring i 10 år, men dette varierer fra 19 års arbeidserfaring utenom bruket, til en som alltid har jobbet som bonde.

Et par bruk startet opp med Grønn omsorg eller Gården som pedagogisk ressurs allerede i 1999, og 2001 blir gjennomsnittsåret for oppstart av IPT for de seks brukene i undersøkelsen.

Tabell 5.1 Ulike bakgrunnsvariabler. Gjennomsnitt, høyeste og laveste verdi

Bakgrunnsvariabler	Gjennomsnitt	Høyeste verdi	Laveste verdi
Alder hovedansvarlig	45	59	34
Antall barn under 18 år	2,0	3,0	0,0
Antall år som bonde	17	28	5
Drevet med Inn på tunet siden	2001	2003	1999
Antall år bodd på bruket	29	60	15
Antall år bodd i bygda	32	60	20
Antall år med annen arbeidserfaring	10	19	0
Avstand til nærmeste by, km	26	80	5
Antall innbyggere i nærmeste by	36 667	160 000	5 000

5.2.2 Motiver for å starte med Inn på tunet

Flere oppgir at hovedgrunnen til at de startet med IPT, var at de ønsket å utnytte gården og seg selv bedre. Det betyr også mye at det blir mer sosialt på gården, og en får et mer sosialt forhold til bygda. De fleste har hatt annen yrkeserfaring i flere år, men har et ønske om å være hjemme på heltid, og dermed skape sin egen arbeidsplass. Ved å utnytte gårdens ressurser bedre får en også et bredere grunnlag for økt inntjening.

En stor motivasjon for enkelte var også å spre et positivt inntrykk av landbruket til barn og unge, og å øke livskvaliteten til pasienter. Interesse for ungdom med adferdsproblemer er grunnen til at det ene bruket kom i gang med IPT, og gårdbrukeren så at gården kunne brukes som en verdifull ressurs for denne gruppen. At det skapes flere arbeidsplasser på bruket er også med på å lette generasjonsskifte.

5.2.3 Planer for framtida

Vi spurte tilbyderne av Inn på tunet om hvilke planer de hadde for de ulike yrkesgreinene på gården i de nærmeste 5 åra. Svarene er gjengitt i tabell 5.2. Alle tilbyderne vurderer å trappe opp jordbruksdrifta på ulike måter. Enkelte ville kjøpe mer kvote, andre hadde konkrete planer om ny driftsbygning, mens et par var nokså usikre, og satte kryss både på «trappe opp» og «som i dag». Tre personer ønsket å fortsette Inn på tunet – aktiviteten med samme omfang som i dag, mens tre hadde planer om å utvide. Skogbruksdrifta tenker alle å holde uforandret, eventuelt noe mer utnytting av skogen til Inn på tunet. Ingen planla å redusere noen av yrkesgreinene, og ingen hadde heller planer om å samarbeid med andre aktører. Ingen av tilbyderne hadde planer eller ønsker om å ta lønnet arbeid utenom bruket.

Tabell 5.2 Framtidsplaner for de ulike næringsgreinene på garden

	Trappe opp	Som i dag
Jordbruksdrifta	6	2
Skogbruksdrifta		6
Inn på tunet	3	3

Det var ingen som hadde konkrete planer om å starte opp med annen næringsvirksomhet i tillegg til Inn på tunet. Men enkelte kunne tenke seg å drive noe mer med turisme, som en videreføring av IPT. Videreføring av mat var det også et par tilbydere som kunne tenke seg å begynne med – men på lengre sikt.

5.2.4 Erfaringer fra etablering, drift og utvikling av inn på tunet

Tilbyderne hadde svært ulike erfaringer med hvordan naboer og bygdefolk hadde reagert på at de hadde startet med Inn på tunet. De fleste mente at de nærmeste naboene var positive, og om noen kanskje var negative, så sa de ingenting. En hadde hatt et informasjonsmøte med alle naboer, og hadde positiv erfaring med det. En annen mente at Inn på tunet – bønder ikke er akseptert i Bondelaget og i bondemiljøet.

Halvparten av IPT-bøndene mener at det er godt miljø for nyskaping i nærområdet, og at jordbruksmiljøet er ekspansivt. Andre sier at «bygdedyret» eksisterer i lokalmiljøet, og at det ellers bare drives tradisjonelt landbruk i området.

Tilbyderne hadde også svært ulike erfaringer med hvilke hindringer de møtte i oppstartfasen. Et par hadde ikke opplevd noen hindringer i starten, men et par andre opplevde administrasjonen i kommunen som den største flaskehalsen. Ett bruk hadde søkt om midler til å starte med IPT for flere år siden, før begrepene Inn på tunet og Gården som pedagogisk ressurs (GSPR) ble innført, men hadde ikke engang fått svar på søknaden. Men etter at GSPR ble satt i system, så hadde det gått mye greiere. En gårdbruker ønsket å kjøpe et småbruk i nærheten for å drive IPT-aktivitet der, og opplevde det som problematisk å få kjøpt småbruket. Gårdbrukeren så det ikke som aktuelt å starte med IPT-virksomhet på det opprinnelige bruket.

Det var flere som nevnte at erfaring fra tidligere jobber var den viktigste kunnskapen/kompetansen i etableringsfasen. Å kjenne til systemene, og vite hvor man kan søke hjelp er også viktig, i tillegg til at en må ha stå-på-vilje og være fleksibel.

I den daglige drifta er det andre typer utfordringer. Et par nevner at det kan bli ensomt, og dermed en utfordring å ikke gå lei. Å hele tiden skulle utvikle både seg selv og tilbudet, ble av enkelte opplevde som krevende. Et problem kan være at besøkene fra skoler i hovedsak er lagt til vår og høst, i den perioden det ellers er mest å gjøre på gården. Det er et problem for noen at de ikke får penger utbetalt fra Aetat og trygdekontor.

Flere mener at fagkunnskap er den viktigste kompetansen i driftsfasen, enten det er spesialpedagogikk, psykologi eller agronomikunnskaper. Ellers er det nødvendig at en trives sammen med elevene/brukerne og er fleksibel og kreativ. Det er også viktig at en greier å se hva som er mulig, gjennom å se helheten i systemet – mellom kommune, Aetat/trygdekontor og gårdbruker.

Langsiktige kontrakter ble av mange uttalt som en nødvendighet med tanke på forutsigbarhet og trygghet ved investeringer. En må også ha god kvalitet på tilbudet, og vite å verdsette seg selv. Et moment som bidrar til dårlig økonomi på ett av brukene, er at noen pasienter/brukere på gården trenger mye mer hjelp enn det som er sagt på forhånd, og det trengs dermed flere arbeidsledere per bruker.

5.2.5 Faktorer som påvirker at en starter med Inn på tunet

Under intervjuet ble alle tilbyderne spurt om hvilke faktorer som har påvirket dem til å starte med Inn på tunet. De skulle da krysse av på en skala som var gradert fra 1 til 5, hvor 5 betyr at faktoren har «påvirket veldig mye» og 1 betyr at faktoren «har overhode ikke påvirket». I tabell 5.3 kan vi se at egne interesser er den faktoren som har påvirket bonden mest til å starte opp, med en gjennomsnittsverdi på 4,7. Muligheter for å utnytte egen kompetanse og gårdens ressurser er også faktorer som påvirket mye til at Inn på tunet kom i gang. Naboer og lokalsamfunnet har overhode ikke påvirket noen til å starte aktiviteten.

I tillegg til disse faktorene var det en som sa at det å kunne skape sin egen arbeidsplass var en viktig drivkraft. Også oppfatningen om at IPT var en unik tjeneste å tilby, og å få det mer sosialt på gården, ble nevnt som viktige faktorer for å starte opp.

Tabell 5.3 Faktorer som pavirket oppstart av Inn på tunet. Gjennomsnitt, høyeste og laveste verdi (1 = «ikke pavirket» og 5 = «pavirket veldig mye»)

Faktorer	Gjennomsnittsverdi	Høyeste verdi	Laveste verdi
Egne interesser	4,7	5,0	4,0
Utnytte egen kompetanse	4,5	5,0	3,0
Utnytte gardens ressurser	4,5	5,0	4,0
Ektefelle/ samboers interesse	2,8	5,0	1,0
Markedsutviklingen for tjenesten	2,7	4,0	1,0
Politiske rammevilkår /støtteordninger	2,4	5,0	1,0
Andre som driver med det samme	1,8	3,0	1,0
Lokalsamfunnet, naboer	1,0	1,0	1,0

5.2.6 Faktorer som er viktige for å oppnå suksess med Inn på tunet

Vi ønsket også å finne ut hva gårdbrukerne oppfattet som viktige faktorer for å oppnå suksess med Inn på tunet. Bøndene skulle krysse av på en skala som var gradert fra 1 til 5, hvor 5 betyr at faktoren er «særdeles viktig» og 1 betyr at faktoren er «ikke viktig overhode». I tabell 5.4 kan vi se at den faktoren som er viktigst for å oppnå suksess med Inn på tunet, er egenskaper ved den som driver virksomheten, med en gjennomsnittsverdi på 4,7. Egenskaper ved selve tjenesten og egenskaper ved markedet for tjenesten er også viktige faktorer. Det som ser ut til å bety minst, er egenskaper ved omgivelsene (bygda, nabolaget). Et par svarte at omgivelsene betyr en del, men disse understreket at de her tenker på naturen og nærmiljøet.

I tillegg til disse faktorene var det en som nevnte at gårdens kvaliteter (med hus og folk) var viktig for å oppnå suksess.

Tabell 5.4 Viktige faktorer for å oppnå suksess med Inn på tunet. Gjennomsnitt, høyeste og laveste verdi

Faktorer. Egenskaper ved:	Gjennomsnitt	Høyeste verdi	Laveste verdi
Den som driver virksomheten	4,7	5,0	4,0
Selve tjenesten (produktet)	4,6	5,0	4,0
Markedet for tjenesten	4,4	5,0	3,0
Støtteapparatet (Innovasjon Norge, kommunen)	3,5	5,0	2,0
Fagmiljø/ nettverk	3,3	5,0	2,0
Omgivelsene (bygda o.l.)	2,3	4,0	1,0
Politiske rammevilkår	2,3	4,0	1,0

5.3 Noen erfaringer med regnskapsundersøkelsen

Det varierer hvor detaljert og splittet regnskapene er ført. Enkelte har ført alt som har med IPT på en egen avdeling i regnskapet, mens andre har ført det sammen med den øvrige aktiviteten på gården. Sistnevnte føringspraksis gav oss naturlig nok mye mer utfordringer enn førstnevnte. Det var arbeidskrevende å gå gjennom alle bilag for å se hva som gjelder IPT, og hva som er noe annet. Dersom tilbyderne ikke er spesielt interessert i å se det økonomiske resultatet ulike på hver enkelt aktivitet, så ser de nok ikke behovet for å splitte regnskapet. Mange tenker også at «jo mer splitting - jo dyrere regnskapsføring».

Selv om regnskapet var splittet, så var det ofte en del kostnader som ikke var ført på IPT. Dette gjelder spesielt internposter mellom IPT og jordbruket for øvrig. Eksempler her er uttak av diverse varer fra jordbruket og leie av traktor og andre maskiner. Strøm og telefon er også sjelden fordelt på de to driftsgreinene. I samtale med gårdbrukerne har vi forsøkt å få med slike kostnader så godt som mulig.

Gårdbrukerne får utbetalt godtgjøringen på ulike måter. Noen er fast ansatt i kommunen, og dermed får ordinær lønn, mens andre får betalt per dag de har bruker på gården. De aller fleste får på ett eller annet vis dekt kostnader i forbindelse med IPT-aktiviteten, men her finner vi variasjon i avtalene. Enkelte får dekt kostnader mot kvittering, mens andre får ett visst beløp per år. Det varierer om dette årlige beløpet skal dekke både leie av gården og diverse forbruksartikler, eller om dette er splittet i ulike ordninger.

5.4 Økonomiske beregninger

Her vil vi presentere de økonomiske resultatene fra de åtte casene vi har undersøkt. Tabell 5.5 viser sum inntekter, sum kostnader, avskrivninger, driftsresultat og rentegodtgjørelse til kapitalen. Med inntekter mener vi her godtgjøring fra kjøper, eventuelle tilskudd, og enkelte kostnadsgodtgjørelser. Under kostnader er både variable og faste kostnader tatt med. Bruk uten avskrivninger har ingen avskrivbare investeringer aktivert i balansen. Noen av dem kan ha hatt store investeringer i starten, og fikk derfor mye tilskudd. Slike tilskudd blir i regnskapet brukt til å nedskrive investeringen, og det blir dermed lite eller ingenting å aktivere. I Driftsgranskingene for 2005 ble det benyttet et rentekrav på 3 prosent av verdien på eiendelene i jordbruket, og vi har valgt å bruke det samme for investert kapital i IPT. Se forøvrig beskrivelse i kapittel 3.3.

Tabell 5.5 Inntekter, kostnader, avskrivninger og driftsresultat i IPT

Bruk	Inntekter	Kostnader (-)	Avskrivninger (-)	Driftsresultat (=)
Bruk 1	268 000	34 000	15 000	219 000
Bruk 2	1 420 600	1 365 000	23 400	32 200
Bruk 3	490 800	120 200	35 600	335 000
Bruk 4	416 200	99 700	28 300	288 100
Bruk 5	387 900	71 400	1 700	314 700
Bruk 6	343 100	98 800	13 200	231 100
Bruk 7	111 000	35 400	-	75 600
Bruk 8	356 800	8 400	20 300	328 100
Gjennomsnitt	474 300	229 100	17 200	228 000

I tabell 5.6 regner vi videre på dette, og setter resultatet i sammenheng med antall timer de har arbeidet.

$$\text{Familiens arbeidsfortjeneste} / \text{Antall arbeidstimer} = \text{Fam. arbeidsfortjeneste per time}$$

Familiens arbeidsinnsats i IPT varierer mellom 550 og 3 500 timer per år, med et gjennomsnitt på 1 650 timer, det vil si 0,9 årsverk per bruk. Tar vi også med leid arbeid, får vi 2 420 timer i gjennomsnitt per bruk, det vil si 1,3 årsverk.

Vi ser at familiens arbeidsfortjeneste per time varierer mellom kroner 5 og kroner 296 per time. Gjennomsnittet av alle åtte bruk blir kroner 117 per time. Beregnet per årsverk (1 845 timer) vil dette utgjøre kroner 216 000 per årsverk.

Tabell 5.6 Beregnet familiens arbeidsfortjeneste i kroner per time

Bruk	Drifts- resultat	Rente på kapitalen, 3 % (-)	Leie til jord- bruket (-)	Familiens arbeids- fortjeneste (=)	Familiens arbeids- timer	Familiens arbeids- fortjeneste per time
Bruk 1	219 000	11 900	30 000	177 100	600	296
Bruk 2	32 200	10 500	5 000	16 700	3 500	5
Bruk 3	335 000	45 100	5 000	284 900	1 760	162
Bruk 4	288 100	15 800	30 000	242 300	1 780	136
Bruk 5	314 700	1 300	15 000	298 500	2 420	123
Bruk 6	231 100	10 300	30 000	190 800	1 110	171
Bruk 7	75 600	300	15 000	60 300	550	110
Bruk 8	328 100	18 300	30 000	279 800	1 480	189
Gjennomsnitt	228 000	14 200	20 000	193 800	1 650	117

Bruk 1 og 2 skiller seg ut i hver sin retning når det gjelder arbeidsfortjeneste per time. Hvis en ser bort fra disse to og regner gjennomsnittet av de andre seks, så får vi en godtgjøring på kroner 149 per time.

Det tilbudet som kommer ut med den dårligste arbeidsfortjenesten per time er det bruket som har IPT organisert som eget selskap. Det er flere årsaker til dette, men hovedårsaken er problemer med å få betaling fra det offentlige, samtidig som det må betales lønn til de ansatte. Det har også vært et problem at brukerne av tilbudet har hatt større behov for oppfølging enn det som var forutsatt i avtalen. Tilbyderne ønsker også å strekke seg langt for å hjelpe brukerne, da de ser at behovet er stort, og oppholdet på gården gir gode resultater.

På det bruket med best resultat er tilbyderne ansatt som lærere i kommunen. De får dermed fast lønn per time når de har skoleklasser på gården. Kommunen dekker direkte utgifter etter regning, og tilbyderne får i tillegg husleieinntekt for bygningen som IPT disponerer.

5.5 To av brukene fulgt over to år

Som nevnt i kapittel 3.1, så undersøkte vi også to av disse brukene året før, det gjelder bruk nr. 5 og 6 i tabellene over. Både for regnskapsåret 2004 og 2005 samlet vi inn opplysninger om *hele* drifta, dvs. både lønnsinntekter og fullstendige tall for både jordbruk, skogbruk og eventuelle andre næringer. To bruk og to år er alt for tynt grunnlag til å kunne si noe om IPT, men sett i sammenheng med de øvrige brukene, så styrker det resultatene våre.

På begge disse brukene er begge ektefellene involvert i IPT- aktiviteten, og de har drevet med IPT i henholdsvis 4 og 6 år. Tabell 5.7 viser en oversikt over resultatet vi da beregnet. I takt med utviklingen i det generelle rentenivået, så brukte vi et rentekrav på 4 prosent for 2004.

Tabell 5.7 Resultat av undersøkelsen i 2004

	Bruk A	Bruk B
Inn på tunet		
Inntekt IPT	336 300	379 100
Kostnad IPT	132 800	71 400
Resultat før avskrivninger	203 500	307 800
Avskrivninger	13 200	1 700
Driftsoverskudd	190 300	306 100
Kalkulert rente, 4 %	15 600	1 830
«Familiens arbeidsfortjeneste»	174 700	304 300
Leie til jordbruket	30 000	15 000
Familiens arbeidsfortjeneste	144 700	289 300
Antall timer	1 150	2 724
Arbeidsfortjeneste per time	126	106
Jordbruk		
Inntekter	783 200	448 200
Kostnader	526 100	279 400
Resultat før avskrivninger	257 100	168 800
Avskrivninger	38 000	39 700
Driftsoverskudd	219 100	129 100
Kalkulert rente, 4 %	32 200	27 700
«Familiens arbeidsfortjeneste»	186 900	101 400
Bortleie til Inn på tunet	30 000	15 000
Familiens arbeidsfortjeneste	216 900	116 400
Antall timer	2 970	1 600
Arbeidsfortjeneste per time	73	73
Lønnsinntekt		
Sum inntekter	128 200	25 300
Antall timer lønnet arbeid	923	162
Annen næring (utleiehus)		
Sum inntekter	104 300	
Antall timer (oppussing)	110	

Fra 2004 til 2005 økte bruk A arbeidsfortjenesten per time i IPT fra kroner 126 til kroner 171 per time, mens jordbruket økte fra kroner 73 til kroner 94 per time. Bruk B økte arbeidsfortjenesten i IPT fra kroner 106 til kroner 123 per time, samtidig som jordbruket økte fra kroner 73 til kroner 110 per time.

Ser vi på arbeidsfortjenesten per time, så har begge brukene høyere betaling i IPT-aktiviteten enn i det tradisjonelle jordbruket begge år. Men her er det viktig å huske på at for å kunne drive med IPT på dette viset, forutsetter det at jordbruksdrift eksisterer.

6 Diskusjon og konklusjon

Dette kapittelet inneholder diskusjon og konklusjoner rundt de problemstillingene vi har tatt opp i dette prosjektet. Vi sammenligner resultatene fra de ulike undersøkelsene som er gjennomført, både med hverandre og med tidligere undersøkelser utført om Inn på tunet.

6.1 Telefonundersøkelse til Fylkesmennene

Vår undersøkelse viser at det er om lag 655 gårdsbruk som tilbyr IPT-tjenester, noe som stemmer bra med Norsk senter for bygdeforskning sin undersøkelse i 2004. De fant omkring 600 gårder med IPT, så det ser ut til å ha vært en liten økning de siste årene. Trendundersøkelsen utført av Norsk senter for bygdeforskning fant derimot om lag 1 500 gårdsbruk som tilbyr velferdstjenester i en eller annen form. Våre funn underbygger at trendundersøkelsen dermed omfatter velferdstjenester som vanligvis ikke defineres som IPT, som for eksempel fosterbarn og enkeltstående besøk av skoler og barnehager.

Prioritering av IPT-arbeidet gir resultater

Telefonundersøkelsen viste at arbeidet med Inn på tunet har ulik prioritet og er ulikt organisert i fylkene. I flere fylker har en medarbeider hos FMLA en fast stillingsandel satt av til IPT, mens andre fylker ikke har avsatt tid spesielt til IPT-arbeid. For at fylkene skal ha et kontinuerlig arbeid og framgang innen IPT, mener vi det er en fordel at den IPT-ansvarlige får avsatt tid til å jobbe med det. Hvis arbeidsmengden ikke er klart definert er det lett at arbeidet med IPT ikke blir prioritert.

En generell oppfatning hos IPT-ansvarlig hos FMLA var at IPT er en godt kjent mulighet blant gårdbrukere, men at det er kjøpersiden (hovedsakelig kommuner) som trenger mer informasjon. Vi fant at IPT-ansvarlig gjennomgående oppfatter kommunene som en brems for etableringen av IPT-tilbud. Noe av det samme viste evalueringsrapport nr. 3 «Kommunen – «snublefot» eller tilrettelegger» (Hovdal, Nergård og Verstad, 2006), hvor det ble påpekt at «ildsjeler» i kommunen er viktig for å sette IPT på dagsorden. Kommunene er den største kjøpergruppen av IPT-tjenester, og mye tyder på at inn-

satsen i IPT-arbeid framover må rettes mot kommunene, for å bevisstgjøre dem og øke deres kompetanse om IPT. Påvirkningen må rettes både mot politikere som har besluttede myndighet, og mot enhetsledere og fagpersoner i ulike sektorer. Behovet for informasjon til kommunene ble også avdekket både i evalueringsrapport nr. 1 og nr. 2 fra HiNT, «Læring gir næring – næring gir læring?» og «Først læring – så næring» (Verstad og Nergård, 2004 og 2005).

I Handlingsplan Inn på tunet 2007 slås det også fast at «*Det å komme i mål med salg av tjenester til det offentlige, er per i dag den største flaskehalsen for Inn på tunet-satsingen*». Her pekes det på at de viktigste årsakene er stram offentlig økonomi og harde prioriteringer, men også manglende kunnskap om Inn på tunet. Telefonundersøkelsen viste at enkelte fylker benytter bygdeutviklingsmidler til å støtte kommunenes arbeid med IPT i en startfase. Kommunene skal da bruke midlene til å øke egen kompetanse om IPT, kartlegge muligheter for bruk av slike tjenester, i tillegg til å forankre IPT i egne planer. I FMLA sitt arbeid overfor kommunene angående IPT, kan dette være en god strategi. Kommunene får da god mulighet til å øke bevisstheten og kunnskapen om IPT.

Viktig med informasjons- og nettverksarbeid

FMLA opplever at de av og til har en vanskelig posisjon overfor kommunene, i og med at kommunene oppfatter FMLA som talerør for landbruket. Kommunene kan lett tro at FMLA kun ser på gårdbrukerens muligheter innenfor IPT, uten å vurdere effekten for brukerne av tilbudet. Fagpersoner innen arbeidsformidling, helse, oppvekst og utdanning, som ser verdien av IPT, vil kanskje ha større gjennomslagskraft overfor sentrale beslutningsmyndigheter i kommunen, enn hva FMLA kan oppnå. Informasjonsarbeidet om IPT må derfor ikke begrenses til de som sitter på pengesekken, men også omfatte fagpersoner i de ulike sektorene, for eksempel lærere og sykepleiere. Disse vil i neste omgang kunne påvirke videre oppover i kommunesystemet.

Telefonundersøkelsen viste at fylkene har svært ulik erfaring med formelle nettverk/interesseorganisasjon for gårdbrukere som tilbyr IPT-tjenester. Et nettverk som skal fungere godt krever engasjerte deltakere som er villige til å bruke tid og energi på det. Fylkene jobber med dette på ulike måter, og det er ingen overordnet organisering på nasjonalt plan. Vi tror det ville vært en fordel for tilbyderne med en nasjonal interesseorganisasjon, ettersom det vil gi et kvalitetsstempel på tilbudet, og også gi gårdbrukeren økt tilhørighet til et fellesskap. Dette vil også være en arena for å dele erfaringer og hente informasjon.

6.2 Spørreundersøkelse til gårdbrukerne

Utvikling av IPT-tjenester er personavhengig både for bonde og støtteapparat

Den faktoren som påvirket bonden mest til å starte opp med IPT, var egne interesser. Muligheter for å utnytte egen kompetanse og gårdens ressurser er også faktorer som påvirket mye til at Inn på tunet kom i gang. I tillegg til disse faktorene var det en som sa at det å kunne skape sin egen arbeidsplass var en viktig drivkraft. Også oppfatningen om at IPT var en unik tjeneste å tilby, og å få det mer sosialt på gården, ble nevnt som viktige faktorer for å starte opp. Interesse og egenskaper hos den som driver IPT er derfor svært avgjørende for driften, noe som også kom fram under intervju av IPT-ansvarlig i fylkene, hvor det ble påpekt at IPT er veldig personavhengig.

Tungt å selge inn IPT-tjenester til kommunene

Når det gjelder gårdbrukernes erfaringer fra etablering, drift og utvikling, så ble kommunene ofte nevnt som en stor hindring. Flere av gårdbrukerne måtte bruke mye tid på å gjøre IPT kjent for kommunen, etter som forhåndskunnskapene i mange tilfeller var mangelfull. De fleste erfarte at personer i kommunen etter hvert ble positivt innstilt til IPT, men vanskelighetene oppsto når det kom til budsjett, betaling og avtaleinngåelse. Stramme budsjetter og pengemangel ble en ny hindring å overvinne. Også mange IPT-ansvarlige i fylkene har fokus på informasjon til kommunene, for å bevisstgjøre de ansatte, og dermed øke muligheten for etablering av IPT-tilbud. I mange kommuner er sannsynligvis IPT fortsatt nytt og ukjent, noe som gjør at kommunen ikke prioriterer å ta det i bruk. Det er derfor fortsatt nødvendig med informasjon mot kommunene. Vel-etablerte og velfungerende IPT-tilbud må trekkes fram som eksempler, noe også den nye handlingsplanen legger opp til.

Gode kontrakter og langsiktige avtaler er viktig ved etablering av IPT-tjenester

Mange gårdbrukere opplever kortsiktige avtaler som et problem, og påpeker at gode kontrakter og langsiktige avtaler er viktig for å sikre forutsigbarhet og god økonomi. IPT krever i mange tilfeller at gårdbrukeren foretar større investeringer, noe som vil være risikabelt dersom avtalene er for kortsiktige. Gode kontrakter er viktig så gårdbrukeren unngår uforutsette kostnader, og dermed redusert økonomisk resultat. Et av case-brukene vi undersøkte opplevde stadig å få brukere som var avhengig av mer hjelp enn det som var forutsatt i avtalen. Dette medfører større lønnskostnader og dårligere resultat for gårdbrukeren.

Viktigheten av langsiktighet og godt avtaleverk påpekes også i evalueringsrapport nr. 1 fra HiNT, «Læring gir næring – næring gir læring?» (Verstad og Nergård, 2004). Mer informasjon om IPT vil generelt gjøre slike tjenester bedre kjent, noe som i neste runde vil øke mulighetene for å inngå langsiktige avtaler, i tillegg til å gjøre det enklere for gårdbrukere som vil starte med IPT.

6.3 Økonomiske beregninger

Valg av resultatmål

For å kunne sammenligne IPT som næring med annen næringsvirksomhet på gårdsbruk valgte vi å fokusere på familiens arbeidsfortjeneste per time som resultatmål. Familiens arbeidsfortjeneste er et forholdsvis enkelt resultatmål å finne, og det er vanlig å benytte i driftsregnskapsberegninger. Det beregnede resultatet i Inn på tunet er sammenlignbart med tilsvarende tall for jordbruket i driftsgranskingene. Arbeidsfortjeneste per time tar hensyn til arbeidsmengden som ligger til grunn for resultatet.

Alternativt kunne vi sett på «driftsoverskudd» eller «vederlag til arbeid og egenkapital». Driftsoverskuddet er produksjonsinntekter minus kostnader, og viser den godtgjørelsen familien får for eget arbeid og for egen og lånt kapital. Dette beregnes som en sum per bruk, og sier ingenting om arbeidsinnsatsen som ligger til grunn. Vederlag til arbeid og egenkapital omfatter driftsoverskuddet pluss kostnader til leid arbeid minus jordbrukets andel av utgifter til renter og kår. Dette forutsetter at vi kjenner totalverdien av alle eiendeler i landbruk, tilleggsnæring, annen næring og privat. I denne undersøkelsen har vi kun opplysninger om eiendeler i Inn på tunet, noe som medfører at dette resultatmålet blir uaktuelt.

Stor variasjon i lønnsomheten, men stort sett mer lønnsomt enn tradisjonelt jordbruk

Våre beregninger viser at spredningen i arbeidsfortjenesten er forholdsvis stor, og gjennomsnittlig arbeidsfortjeneste i Inn på tunet ble kroner 117 per time (tabell 5.6). Av de åtte brukene er det to som skiller seg ut i hver sin retning, med et resultat på henholdsvis kroner 5 og kroner 296 per time. De resterende seks brukene har et relativt likt resultat, med en arbeidsfortjeneste på mellom 123 og 189 kroner per time.

To av case-brukene har vi fulgt over to år, det vil si regnskapsåret 2004 og 2005. Her har vi sammenlignet familiens arbeidsfortjeneste i IPT med arbeidsfortjenesten i jordbruket. På begge brukene er lønnsomheten i IPT bedre enn i jordbruket, og arbeidsfortjenesten både i IPT og jordbruket hadde en positiv utvikling fra 2004 til 2005.

Undersøkelser gjort i Vestfold (Gjønnes og Sørbrøden, 1998) viste at IPT-prosjekter i gjennomsnitt sysselsatte 1,6 årsverk, og hadde en gjennomsnittlig omsetning på kroner 405 600. Tilsvarende tall i vår undersøkelse viser at IPT-aktiviteten i gjennomsnitt sysselsetter 1,3 årsverk, og har en gjennomsnittlig omsetning på kroner 474 300. Dette samsvarer godt med undersøkelsen i Vestfold.

For å sammenligne resultatene fra Inn på tunet med tilsvarende fra jordbruk, så har vi sett på driftsgranskingene 2005, som for regnskapsåret 2005 omfattet 928 bruk(NILF 2006). Gjennomsnittsbruket i driftsgranskingene 2005 oppnådde familiens arbeidsfortjeneste per time på kroner 76. Sammenligner vi dette med tallene i tabell 5.6, så ser vi at kun ett bruk hadde dårligere resultat i Inn på tunet enn kroner 76 per time. Beregner vi familiens arbeidsfortjeneste per årsverk viste driftsgranskingene kroner 141 000, mens Inn på tunet kom ut med et resultat på kroner 216 000. Arbeidsmengden i IPT og jordbruk vil ha stor betydning for resultatet på det enkelte bruk.

Jordbruksdrift er en forutsetning for IPT

En sammenligning av arbeidsfortjenesten i IPT og jordbruk forteller imidlertid ikke hele sannheten, da det er viktig å huske på at jordbruket er en forutsetning for å kunne drive IPT. Mange gårdbrukere har skrevet i avtalen med kjøperer/ kommunen, at det SKAL være en levende og reell gård brukerne kommer til. Selv om timebetalingen er høyere i IPT enn i jordbruket, så er det ikke så enkelt som at man kan droppe jordbruket og satse helt og fullt på IPT. Man må bestandig se disse to aktivitetene i sammenheng, og som avhengige av hverandre. En forandring i jordbruksdrifta vil kunne være mulig, og fortsatt tilfredsstillende kravet om en levende gård, men dette må vurderes av den enkelte. Det er helheten det må fokuseres på, og da er det helt klart at Inn på tunet for svært mange kan være et lønnsomt og aktuelt supplement til jordbruket. Ved å starte med et slikt tilbud, så kan man kanskje klare å ha gården som levebrød uten å være avhengig av andre inntektskilder.

Økonomisk resultat ved ulik organisering

Gårdsbruket som hadde desidert lavest arbeidsfortjeneste var noe annerledes organisert enn de øvrige. Inn på tunet-tilbudet var her organisert som et BA (selskap med begrenset ansvar), der gårdbrukerne var ansatt og fikk utbetalt lønn. Vi omarbeidet regnskapet for å få det sammenlignbart med de andre (se siste avsnitt i kapittel 3.3), og resultatet viste en spesielt lav timebetaling. Dette er et for tynt grunnlag til å fraråde å organisere driften i form av et selskap, da vi kun har sett på ett bruk som er organisert slik. Vi har heller ingen grunn til å tro at det er organiseringen av IPT som er årsaken til det dårlige resultatet, men heller andre forhold rundt drifta.

Vi har også sett på variasjonen i økonomisk resultat ut fra om gårdbrukeren er ansatt i kommunen, eller om han selger tjenesten sin og får betalt per time/elev/besøk. I vårt materiale var det to tilbydere som var ansatt i kommunen, mens de andre fikk betalt en eller annen stykkpris. Det viser seg at de to som var ansatt i kommunen fikk beregnet

den høyeste arbeidsgodtgjøringen. Men her må vi være klar over at det kun er to av åtte bruk, så grunnlagsmaterialet er for tynt til å trekke generelle konklusjoner. De som var fast ansatt hadde avtale med kommunene om å få dekt diverse kostnader i forbindelse med Inn på tunet i tillegg til ordinær lønn. Hvordan slike avtaler er utformet vil påvirke lønnsomheten en del. Det kom også fram gjennom intervjuene at ikke alle ønsket å være kommunalt ansatt. En slik fast ansettelse medfører en betydelig stabilitet i lønnsinntekt framover, men enkelte av de vi intervjuet uttalte klart at de uansett ikke ønsket det. En gårdbruker som tidligere hadde vært lønsmottaker, ønsket heller å være «sin egen herre» enn å bli fast ansatt i kommunen.

7 Videre arbeid

For å få mer pålitelige tall ønsker vi å videreføre regnskapsundersøkelsen på de åtte case-brukene ett år til. Det hadde også vært interessant å se på totaløkonomien på gården, for å avdekke hvor mye IPT utgjør av de totale inntektene på gården.

Både undersøkelsene som HiNT har utført, våre intervju, og Handlingsplanen for Inn på tunet viser at innsatsen framover må rettes mot kommunene. For å øke kommunenes kompetanse og bevissthet omkring IPT, trengs dokumentasjon av vellykkede IPT-tiltak og dokumentasjon av positive effekter av IPT. Det trengs blant annet mer kunnskap om økonomiske konsekvenser for kommunene av å benytte IPT-tjenester i stedet for annen kommunal tjenesteyting. Å få belyst en eventuell gevinst for kommunene ved å benytte IPT, vil gjøre etablering og arbeid med IPT enklere både for gårdbrukere som vil satse, og for kommunene selv.

Det kan være interessant å undersøke om gårdbrukere som driver med IPT har fått kunnskap og erfaring fra IPT-driften som de tar med seg videre i andre næringsaktiviteter. Turisme og matforedling kan være eksempler på aktiviteter som kan drives i tilknytning til IPT. Erfaringer fra oppstart av ny næring og kommunal saksgang er kunnskap som er overførbare til nyetablering generelt.

Referanser

- Faglig møtearena Inn på tunet og Innovasjon Norge. *Handlingsplan for Inn på tunet 2007*
- Fjeldavli, E, og T. Meistad: «*Grønn omsorg og Inn på tunet*» R-02/04. Frekvensrapport fra en spørreundersøkelse blant gårdbrukere. 2004
- Fjeldavli, E, og T. Meistad: «*Inn på tunet (Grønn omsorg) Hva er erfaringene?*» Trendundersøkelsen i landbruket. 2004
- Internett: <http://www.bygdeforskning.no/innpaatunet.htm>. Januar 2007
- Gjønnes, L. P, og Ø. Sørbrøden: «*Evaluering av Grønn omsorg prosjekter i Vestfold.*» 1998
- Hovdal, K. A, T. Nergård, B. Verstad : «*Kommunen - en «snublefot» eller tilrettelegger for GSPR.*» Evalueringsrapport nr. 3, Høyskolen i Nord-Trøndelag.
Internett: <http://www.hint.no/nyheter/nyhet.php?ID=1501>. 2006.
- Inn på tunet, nasjonal kompetanse- og nettverkstjeneste.
Internett, februar 2007:
<http://www.innpaatunet.no/Default.asp?WCI=DisplayGroup&WCE=242&DGI=242>
- Innovasjon Norge:
Internett http://www.innovasjonnorge.no/templates/Page_Meta___58453.aspx.
November 2006
- Landbruks- og matdepartementet: Foredrag av Ola Heggem. Holdt på Inn på tunet sin regionale høstkonferanse i Tønsberg, 06.09.2006. Internett, februar 2007:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dep/politisk_ledelse/Statssekretar_Ola_T_Heggem_/taler_artikler/2006/Inn-pa-tunet-et-samarbeid-som-skaper-vinnere.html?id=273272
- Landbruks- og matdepartementet: Jordbruksforhandlingene 2006, Sluttprotokoll fra forhandlingsmøte 16. mai. Internett:
http://www.regjeringen.no/upload/kilde/lmd/rap/2006/0003/ddd/pdfv/281209-jordbruksoppgj_2006_sluttprotokoll_180506.pdf. Februar 2007
- Landbruks- og matdepartementet: Strategi for næringsutvikling 2007–2009, «Ta landet i bruk!» Internett: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/Rapporter-og-planer/Planer/2007/Ta-landet-i-bruk.html?id=451401>. Februar 2007
- Landbruks- og matdepartementet: St.prp nr. 1 (2006–2007)
<http://www.regjeringen.no/Rpub/STP/20062007/001LMD/PDFS/STP200620070001LMDDDDPDFS.pdf>. Februar 2007
- Meistad, T, og R. Nyland: «*Du må så før du høster*» R-02/05.
- om arbeidsmarkedstiltak på gård for mennesker med psykiske lidelser. 2005
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning: *Driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Regnskapsresultater 2005*. Utgitt 2006
- Verstad, B, og T. Nergård: *Læring gir næring – næring gir læring?* Evalueringsrapport nr. 1, Høyskolen i Nord-Trøndelag. 2004
Internett: <http://www.hint.no/nyheter/nyhet.php?ID=1052>. Desember 2006.
- Verstad, B, og T. Nergård: *Først læring – så næring*. Evalueringsrapport nr. 2, Høyskolen i Nord-Trøndelag. 2005
Internett: <http://www.hint.no/nyheter/nyhet.php?ID=1204>. Desember 2006.

Vedlegg 1: Intervju med IPT-ansvarlig hos Fylkesmannen

Fylkesmannens landbruksavdeling i

Kontaktperson:.....

Inn på tunet – benyttes dette begrepet?

Hva ligger i det? (tilbud rettet mot helse, skole, private, turisme...)

Omfang, antall totalt:

- andel rettet mot helse:
- andel rettet mot skole:

Hvordan blir dette registrert hos FMLA?

- nok med en henvendelse
- liste over de som driver aktivt

Blir det tilrettelagt for IPT-aktivitet fra fylkesmannens side?

- utsending av informasjon til gårdbrukere
- er det et satsingsområde
- tilskudd til IPT
- passivt (venter på henvendelser)

Hvem er hovedsakelig initiativtaker?

- fylkesmannen
- kommunen
- gårdbrukeren

Hvordan er kommunene innstilt til IPT?

- hvor mange kommuner har FMLA hatt kontakt med, andel
- er kommunene aktive
- positive/ negative

Eksisterer det noe nettverk for tilbydere i fylket?

Eventuelle andre kontaktpersoner:

Vedlegg 2: Intervjuguide til gardbrukerne

Generelle spørsmål om det å starte, drive og utvikle tillegg- snæringsaktivitet på gården

Følgende driftsgrein/næringsaktivitet er utgangspunktet for intervjuet: IPT

BAKGRUNNSVARIABLER:

Først en innledende del med bakgrunnsvariabler og arbeidsregistrering.

1. Alder på den som er hovedansvarlig: (fødselsår)
2. Kjønn: M K
3. Familiesituasjon: barn, sivilstatus
 - a. Gift - Samboer - Enslig
 - b. Antall barn (under 18 år) som bor på gården:
4. Hvilke næringsvirksomheter drives på bruket (spesifiser nærmere ulike produksjoner):
 - a. Jordbruk:
 - b. Skogbruk:
 - c. Tilleggsnæringer:
 - d. Annen næring:
5. Arbeidsregistrering (hvor mange timer går med til ulike aktiviteter på gården?):

Driftsgrein/Yrkesgrein	Bruker	Samboer/partner	Barn	Leid arbeid
IPT				
Andre tilleggsnæringer				
Jordbruket				
Skogbruket				
Annen næringsvirksomhet				
Lønnsarbeid				

6. Hvor lenge har du drevet som næringsdrivende/bonde? (overtakelsesår)
7. Hvor lenge har du drevet med den **IPT**? (oppstartsår)
8. Bakgrunn/erfaring
 - a. Har du alltid bodd på bruket?
 - b. Hvor lenge har du bodd på bruket?år
 - c. - og i bygda?år.

- d. Hvilken arbeidserfaring har du? (spesifiser) (her må vi få til en kategorisering i databasen når vi legger inn data'ene der)
 - i. år som.....
 - ii. år som.....
 - iii. år som.....
 - iv. år som.....
- e. Hvilken formell utdanning har du? (spesifiser)
 - i. Videregående skole innen
 - ii. Landbruksskole/agronom.....
 - iii. Universitet/høyskole 1-3 år innen.....
 - iv. Universitet/høyskole over 3 år innen.....
 - v. Annen skolegang.....

KVALITATIV DEL

Det er viktig at intervjuobjektet stilles fritt i denne delen og at intervjueren ikke på noen måte gjør spørsmålene ledende. Det kan være greit å forbrede seg litt på denne delen av intervjuet på forhånd og ha oversikt over hva en skal igjennom i løpet av intervjuet. En bør i størst mulig grad prøve å få til en "samtale" hvor en stiller oppfølgingsspørsmål under veis. Det er imidlertid viktig at en får svar på alle spørsmål i lista under slik at intervjuer blir i stand til å legge inn alle data i databasen når intervjuet er avsluttet. Rekkefølgen på spørsmålene er med andre ord underordnet og styres av den som utfører intervjuet etter som samtalen skrider fram. Når data skal fylles inn i databasen vil den som har utført intervjuet få en del spørsmål som en ut fra intervjuet skal ta stilling til. Dette dreier seg i første rekke om å kategorisere en del av svarene som er gitt under intervjuet.

MOTIVER FOR Å STARTE; TANKER OM OG PLANER FOR FRAMTIDA:

9. Hvorfor startet du/dere med denne tilleggsnæringen?

.....

10. Hva vil du oppnå med tilleggsnæringsvirksomheten/hva er målsettingen?

.....

11. Har du vurdert å starte med annen næringsvirksomhet (i tilfelle hvilken type)?

.....

12. Har du vurdert å ta lønnet arbeid utenfor bruket (i tilfelle hvilken type)?

.....

13. Hvordan har tradisjonell jordbruksvirksomhet utviklet seg etter oppstart av tilleggsnæring

.....

14. Hvilke framtidspaner har du/dere i forhold til ulike yrkesgreiner på bruket for de nærmeste 5 åra:

.....

NB! I etterkant av intervjuet bør intervjuer være i stand til å klassifisere/fylle ut i følgende tabell:

Sett ett kryss for hvert spørsmål hvis en har yrkesgreina på bruket:	Trappe opp og utvide	Drive som i dag	Trappe ned	Samarbeid/Samdrift	Hvorfor? (noen stikkord)
a) Jordbruksdrifta					
b) Skogbruksdrifta					
c) Næringa analysen dreier seg om					
d) Andre tilleggsnæringer					
e) Annen næring					
f) Lønnet arbeid					
g) Annet					

15. Hvordan har naboer og andre i grenda/bygda reagert på at du/dere har startet opp med denne næringsaktiviteten?

.....

16. Er det generelt et godt miljø for nyskaping i lokalsamfunnet? (Hvorfor?)

.....

KUNNSKAP OM ETABLERING, DRIFT OG UTVIKLING AV TILLEGGSNÆRING/LANDBRUKSRELATERT NÆRINGSAKTIVITET

17. Hvilke flaskehalsar og hindringer møtte du i oppstartsfasen, og hvordan kom du over disse?

.....

c. Hva var bra med konsulenten?

.....
.....

d. Var konsulenten vært prisen? JA NEI

27. Deltar du i noen form for nettverk knyttet til tilleggsnæringsvirksomheten?

JA NEI

28. Hvem tok initiativet/etablerte nettverket?

.....
.....

29. Hvem deltar i nettverket?

.....
.....
.....

30. Hvordan fungerer nettverket?

.....
.....
.....

KVANTITATIV DEL

Her er noen spørsmål som vi ber om at fylles ut i etterkant av ”samtalesen”/den kvalitative delen.

31. I hvilken grad har følgende faktorer påvirket at du startet med næringsvirksomheten:

Sett ring rundt riktig alternativ (5 påvirket i veldig stor grad, 4 påvirket i stor grad, 3 noe påvirket, 2 påvirket i meget liten grad, 1 ikke påvirket overhodet):

a. Lokalsamfunnet, naboer	5	-	4	-	3	-	2	-	1
b. Andre som har startet med det samme	5	-	4	-	3	-	2	-	1
c. Politiske rammevilkår og støtteordninger	5	-	4	-	3	-	2	-	1
d. Markedsutviklingen/-utsiktene for varen/tjenesten	5	-	4	-	3	-	2	-	1
e. Egne interesser	5	-	4	-	3	-	2	-	1
f. Ektefelle/samboers interesse	5	-	4	-	3	-	2	-	1
g. Muligheten for å utnytte egen kompetanse	5	-	4	-	3	-	2	-	1
h. Muligheten for å utnytte gårdens ressurser	5	-	4	-	3	-	2	-	1
i. Andre faktorer (spesifiser).....	5	-	4	-	3	-	2	-	1
j. Andre faktorer (spesifiser).....	5	-	4	-	3	-	2	-	1

32. Hva er viktige faktorer for å oppnå suksess med aktiviteten (5 særdeles viktig og 1 ikke viktig overhodet):

a. Egenskaper med den som driver virksomheten	5	-	4	-	3	-	2	-	1
b. Egenskaper med omgivelsene (bygda, nabolaget)?	5	-	4	-	3	-	2	-	1
c. Egenskaper ved fagmiljø/nettverk	5	-	4	-	3	-	2	-	1
d. Egenskaper ved politiske rammevilkår?	5	-	4	-	3	-	2	-	1
e. Egenskaper ved støtteapparatet? (IN, kommuner)	5	-	4	-	3	-	2	-	1
f. Egenskaper med markedet for varen/tjenesten?	5	-	4	-	3	-	2	-	1
g. Egenskaper med varen eller tjenesten (produktet)?	5	-	4	-	3	-	2	-	1
h. Andre egenskaper (spesifiser).....	5	-	4	-	3	-	2	-	1

